

I. gimnazija v Celju

ANALIZA DRUŽBENE VLOGE ŽENSKIH IN MOŠKIH LIKOV V PRAVLJICAH

Avtorica:

Tamara JURIČIČ, 4. letnik

Mentor:

Sergej VUČER, prof. soc.

Mestna občina Celje, Mladi za Celje

Celje, 2009

I. gimnazija v Celju

ANALIZA DRUŽBENE VLOGE ŽENSKIH IN MOŠKIH LIKOV V PRAVLJICAH

Avtorica:

Tamara JURIČIČ, 4. letnik

Mentor:

Sergej VUČER, prof. soc.

Mestna občina Celje, Mladi za Celje

Celje, 2009

ZAHVALA

Zahvaljujem se vsem, ki so mi pomagali pri izvedbi raziskovalne naloge.

Posebej se zahvaljujem vsem anketirancem, otrokom v vrtcu Anice Černejeve Mavrica ter njihovemu vzgojitelju gospodu Tomažu Popoviču. Prav tako gre posebna zahvala profesorici Blanki Polutnik za lektoriranje povzetka in zaključka ter prijatelju Klemnu Ploštajnerju za ideje ter nekatere popravke. Omeniti moram tudi starše, ki so mi ves čas stali ob strani in me spodbujali.

Vsekakor pa sem iskreno hvaležna profesorju Sergeju Vučerju, ki me je kot mentor vodil, usmerjal ter s številnimi predlogi pripomogel h končnemu izgledu naloge.

POVZETEK

Pravljice močno vplivajo na otroke in njihov razvoj ter jim dajejo imperitive za družbeno integracijo. Pri tem poudarjajo določene družbene vloge za moške in ženske. Ker so pravljice produkt različnih družb, sem se osredotočila na poudarjene spolne vloge v pravljicah dvanajstih kulturnih okolij. Z analizo pravljic sem prišla do ugotovitve, da se delo med spoloma v rodovno plemenskih skupnostih in v vaseh razporeja predvsem glede na fizično moč. Tako so moški lovci in vojščaki, ženske pa nabiralke in matere. V mestnem življenju poklice opravljajo le moški, ženske pa ostajajo doma in vzgajajo otroke. Na dvorih je predstavljeno lagodno življenje in zlasti ženske skrbijo le za svoj videz. Ko sem izvedla skupinski intervju s petletniki, sem ugotovila, da prikaz lagodnega življenja zelo vpliva na dekleta, ki želijo biti podobna princeskam v pravljicah. Bolj kot pravljice so med otroki priljubljene risanke, kjer gre za vizualizacijo zgodbe, kar je potrdila tudi anketa z dijaki. Poleg tega je pokazala, da se več dijakom zdijo v podrejenem položaju predstavljene ženske.

KLJUČNE BESEDE

pravljice, družbena vloga, moški, ženske, otroci, kulturno okolje, družba

SUMMARY

Fairy tales have strong influence on children and they give them some imperatives for social integration also by emphasizing some specific social roles for men and women. Since fairy tales are the product of different societies, I've focused on emphasized gender roles in fairy tales of twelve cultural environments. By analyzing them I've come to the conclusion that work between both genders in tribes and in villages is divided according to physical ability. Thus men are hunters and warriors while women are gatherers and mothers. In towns, occupations are done only by men. Meanwhile women stay at home and raise children. Life on castles is shown as very leisure and especially women care only for their appearance. When I made a group interview with 5-year-old children, I found out that this strongly influences girls, who wish to resemble to princesses in fairy tales. Children prefer cartoons to fairy tales where they are able to visualize the story, which was also confirmed with the survey among high school students. Besides that, the survey showed that more of them find women in the subordinate position.

KEY WORDS

fairy-tales, social role, men, women, children, cultural environment, society

KAZALO

1. UVOD	8
1.1 Opredelitev problema	8
1.2 Hipoteze	9
1.3 Izbor in predstavitev raziskovalnih metod	10
2. JEDRO	12
2.1 Teoretični uvod v jedro.....	12
2.1.1 Definicije	12
2.1.2 Teorija moških in ženskih vlog	12
2.2 Pravljice	14
2.2.1 Vpliv pravljic na otroke	15
2.2.2 Funkcija pravljic	17
2.2.3 Ženski in moški liki v pravljicah	17
2.2.3.1 Izvor delitve vlog glede na spol	19
2.2.3.2 Mistično dožemanje žensk	20
2.2.4 Analiza pravljic	21
2.2.4.1 Afganistanske pravljice	21
2.2.4.2 Afriške pravljice	22
2.2.4.3 Amurske pravljice	23
2.2.4.4 Avstralske pravljice	25
2.2.4.5 Čilske pravljice	26
2.2.4.6. Eskimske pravljice	27
2.2.4.7. Indijanske pravljice	29
2.2.4.8 Kitajske pravljice	30
2.2.4.9 Turške pravljice	32
2.2.4.10 Vietnamske pravljice	33
2.2.4.11 Arabske pravljice (zgodbe iz 1001 noči)	34
2.2.4.12 Evropske (Grimmove) pravljice	35
2.2.5 Primerjava družbenih vlog v pravljicah iz različnih kultur	37
2.3 Empirične raziskave	40
2.3.1 Skupinski intervju	40
2.3.2 Intervju z vzgojiteljem	43
2.3.3 Analiza ankete med dijaki	44

2.4 Analiza pridobljenih podatkov in ovrednotenje zastavljenih hipotez	52
3. ZAKLJUČEK	56
4. Viri in literatura	57

KAZALO PRILOG IN SLIK

Priloga 1: Anketa za dijake	60
Slika 1: Klub Winx	41

KAZALO GRAFOV IN TABEL

Graf 1: Delež posameznih pravljic med najpogosteje navedenimi	45
Graf 2: Kateri od spolov se ti zdi v pravljicah prikazan v nadrejenem položaju? (odstotek odgovorov, po spolu)	47
Graf 3: Si kdaj želel/a biti podobna kateremu liku iz pravljice? (odstotek odgovorov, po spolu)	47
Graf 4: Si kot otrok enačil ženske in moške vloge z vlogami, kot so prikazane v pravljicah? (odstotek odgovorov, po spolu)	48
Graf 5: Ali se ti zdi delitev spolnih vlog v pravljicah pravilna? (odstotek odgovorov, po spolu)	49
Graf 6: Nameravaš kot bodoči starš prebirati pravljice otrokom? (odstotek odgovorov, po spolu)	50
Graf 7: Si kot otrok imel raje pravljice ali risanke? (odstotek odgovorov, po spolu)	50
Graf 8: So po tvojem mnenju za otrokov razvoj pomembnejše pravljice ali risanke? (odstotek odgovorov, po spolu)	51
Tabela 1: Število in odstotek dijakov, ki so oddali anketo, po spolu	44
Tabela 2: Se spominjaš pravljic iz otroštva? Število in odstotek, po spolu	45
Tabela 3: Pet najpogosteje navedenih najljubših pravljic, po spolu	45
Tabela 4: Najpogosteje navedeni pridevniki, ki po mnenju dijakov in dijakinj najboljše opisujejo ženske like v pravljicah	46

Tabela 5: Najpogosteje navedeni pridevniki, ki po mnenju dijakov in dijakinj najbolj opisujejo moške like v pravljicah	46
Tabela 6: Kaj so dijaki kot otroci sanjarili, prikaz števila posameznih odgovorov, po spolu	48
Tabela 7: Trditve, ki se ti zdijo dijakom najpomembnejše za razumevanje pravljic in njihovega pomena	49

1. UVOD

1.1 Opredelitev problema

»Pravljice, ki so mi jih pripovedovali v otroštvu, imajo globlji pomen kakor resnice, katerih me je naučilo življenje.« (Friedrich von Schiller, Die Piccolomini, 1984, v Bettelheim 1991, 10)

Otroci začnejo svet spoznavati skozi pravljice. Pri tem si ustvarijo lastno mnenje, različno vrednotijo like in se z njimi identificirajo. Pri tem si postavljajo vprašanje: »Komu bi rad bil podoben?« Otrok izbere tako, da se iskreno vživi v eno izmed pravljичnih oseb in se ji želi približati v obnašanju, izgledu, dejanjih. Ker otroci še nimajo razvitega kritičnega mišljenja, abstraktnih pojmov, lahko pravljice, ki so napisane v preprostem, razumljivem jeziku z enostavnimi motivi, močno vplivajo na otrokovo percepcijo sveta.

V svojem raziskovalnem delu se bom osredotočila na poudarjene ženske in moške vloge v pravljicah in kako jih otroci doživljajo. Te vloge so v pravljicah toliko bolj eksplicitno poudarjene, saj na ta način otrok lažje dojame razliko med njimi. Če bi bile te vloge nejasne, a pravzaprav bolj življenjske (saj vemo, da so v realnem življenju tako za ženske kot za moške značilne zapletene in med seboj prepletene karakteristike in lastnosti), jih mali otroci najbrž ne bi popolnoma razumeli. Nejasnosti glede vlog morajo počakati na čas, ko se na osnovi pozitivnih identifikacij vzpostavi razmeroma trdna osebnost. Šele na njeni podlagi se lahko otrok zave, kako različni smo ljudje in kakšen bi rad bil sam. Ravno polarizacije v pravljicah olajšajo to temeljno odločitev, na katero se opira otrokov nadaljnji osebni razvoj.

Ker pa pravljice same po sebi kot takšne niso zgolj slučaj, saj nastajajo v različnih kulturah, so produkt raznih družb, se bom posvetila ženskim in moškim likom, ki izhajajo iz pravljic različnih kultur. Na tej točki bom poskušala razjasniti, katere vloge so v katerih družbah bolj pomembne, bolj poudarjene, ali so za ženske povsod enako močno pričakovani npr. lepotni ideali in za moške pogum in neustrašnost (takšno mnenje sem o likih namreč dobila sama, ko sem se kot punčka srečala s številnimi podobami). Poleg tega, kako družba determinira zasnovo in razplet pravljice, katere vloge izpostavi zaradi lastnega vrednostno normativnega konsenza in prepričanaj, bom poskušala tudi ugotoviti, kako to vpliva na otroke,

njihovo doživljanje in obnašanje v okviru spola ter kako se oni tudi zaradi vpliva pravljic v primarni socializaciji integrirajo v družbo.

Pri tem bom v ožji izbor vzela pravljice, ki so najbolj tipične za neko družbo, kot npr. Grimmove pravljice za Evropo in Tisoč in ena noč za arabsko književnost. Skozi te pravljice bom analizirala družbene vloge glede na delitev po spolu, poskušala ugotoviti bistvene razlike med njimi ter kako vplivajo na otrokovo percepcijo. Želim pokazati, da pravljice še zdaleč niso le nedolžne zgodbe za lahko noč, ampak so močno kulturno determinirane in nosijo v sebi precej globlji pomen ter hkrati nekatere imperitive za moške in ženske vloge.

1.2 Hipoteze

Za raziskavo navedene tematike sem si postavila naslednje hipoteze, ki jih želim potrditi ali pa ovreči, predvsem pa omogočajo lažji, bolj predvidljiv in usmerjen način dela:

1. V pravljicah so moški liki predstavljeni superiorno, z večjo močjo in vplivom, saj služijo denar, medtem ko so ženske gospodinje doma, ki skrbijo za hišo in družino. Željene in pozitivno predstavljene karakteristike moških likov so pogum, moč in 'boj' za žensko, medtem ko so ženske označene predvsem z lepimi ideali in nežnostjo.
2. V pravljicah tradicionalnih kultur in plemenskih skupnosti je še bolj poudarjena podrejena vloga ženske, ki mora biti uslužna moškemu, v pravljicah zahodnega sveta pa ima ženska kljub odvisnosti od moškega večjo stopnjo svobode.
3. Fantkom so bolj všeč moški liki, ki odražajo moč, kot pa tisti, ki so prikazani kot šibki, punčke pa želijo biti podobne lepim ženskam, čedno oblečenim, ki so dobre po srcu in srečne v ljubezni.
4. Otroci od žensk pričakujejo, da bodo skrbne matere, od moških pa, da bodo hodili v službo.
5. Dijakom se zdijo v podrejenem položaju v pravljicah prikazane ženske.

1.3 Izbor in predstavitev raziskovalnih metod

Raziskovalno nalogo sem napisala v programu Microsoft Office Word 2003 s pisavo Times New Roman velikosti 12 in 1.5-kratnim razmikom med vrsticami.

Pri ukvarjanju z raziskovalno nalogo sem si pomagala s sekundarnimi viri, to je v mojem primeru s knjigami, kjer so zapisane predvsem nekatere pomembne teoretične razlage. Sama pa sem opravila t.i. analizo dokumentov, torej analizo pravljič. Z otroci sem izvedla skupinski intervju in še ločen intervju z njihovim vzgojiteljem, med dijake pa sem dala anketo. Vsaka od teh metod ima svoje prednosti in slabosti, vendar vse skupaj v povezavi tvorijo neko celoto in dajejo širši pogled na raziskovani problem. Pa poglejmo katere so prednosti in slabosti izbranih metod v mojem primeru:

1. Sekundarni viri – Svoje delo sem začela s prebiranjem različnih knjig o pravljičah. Kar je pri tem dobro je to, da so številne raziskave opravljali priznani strokovnjaki, od psihologov, sociologov, pisateljev ter tudi literarnih kritikov, zaradi česar imajo podatki in ugotovitve precej trdne podlage, ki je težko ovrgljiva, saj gre za sprejete teorije. Poleg tega so v obravnavo vzeli številne pravljičice, ki meni niso bile dostopne, zato sem dobila vpogled tudi v druge zgodbe. Problema pa sta se tu pojavila dva. Prvi je ta, da je v Sloveniji možno dobiti le malo knjig o tej temi, medtem ko je v nekaterih drugih državah na razpolago precej gradiva, ki govori konkretno o pomenu žensk in moških v pravljičah. Knjige o pravljičah, ki sem jih dobila, pa so osvetljene predvsem s psihološkega vidika (govorijo o identifikaciji ipd.) ali pa govorijo o univerzalnih sestavnih delih in oblikah pravljič. Še najbolj je bila koristna knjiga Alenke Goljevšček, Pravljičice, kaj ste?, ki v poglavju Ženska iniciacija govori o kulturnih razlikah dojemanja ženskosti.

2. Analiza sekundarnih virov – Že sam naslov raziskovalnega dela apelira na analizo, zato sem prebrala nekaj pravljič in poskušala analizirati vloge predstavljenih moških in ženskih likov. Pri tem je prisotne precej subjektivnosti, saj sem sama izbrala pravljičice, ki sem jih obravnavala, v analizo so vključene pravljičice iz različnih obdobij, ene izmed njih so ljudske, druge so preoblikovane ljudske zgodbe, nekatere pa novejšje, zato primerjava ni povsem enakovredna, saj vemo, da se vsaka kultura spreminja tekom zgodovinskega razvoja. Kljub temu pa so v vseh teh pravljičah ohranjeni bolj tradicionalni vrednotni konsenzi, tako da analiza še vedno da dober vpogled v pričakovanja do moških in žensk. Od evropskih pravljič sem izbrala pravljičice, s katerimi se otroci dandanes najbolj intenzivno srečujejo in ki so jim

najbolj všeč, zato sem se tudi bolj posvetila Grimmovim pravljicam. Pri ostalih (neevropskih kulturah) pa sem se bolj posvetila ljudskim pravljicam oziroma njihovim variacijam, saj sem bila prvič omejena z izborom v knjižnici in knjigarnah, drugič pa toliko bolj eksplicitno odražajo značilnosti neke kulture, njihovega načina življenja in mentalitete. Velika težava je dobiti pravljice katerega manjšega, nam nepoznanega kulturnega okolja, pravljice nekaterih plemen, ki bi bile zagotovo zelo zanimive za to obravnavo, pa sploh niso zapisane. Poleg tega pa pa tudi sama analiza delno vsebuje subjektivna prepričanja, saj bi nekdo moškega spola (glede na to da je tu poudarek na ločenih spolih) najbrž nekatere stvari videl drugače, drugače bi jih videli tudi predstavniki katere druge kulture, starosti, morda celo vere. Kljub vsemu sem poskušala čim bolj ovreči nekatera lastna mnenja in gledati na stvar čim bolj racionalno in objektivno.

3. Metoda spraševanja (anketa, intervju in skupinski intervju) – Za preučevano populacijo sem si izbrala predšolske otroke starosti pet let, saj se le-ti najbolj intenzivno srečujejo s pravljicami, in pa dijake 4. letnika I. gimnazije v Celju, ker me je zanimalo, kako vrstniki gledajo na pravljice in ali se zavedajo, kakšen pomen so imele v njihovi socializaciji. Težava je, da vzorec ni reprezentativen, ker so vključeni pripadniki le dveh starostnih skupin, ni nikogar, ki bi bil predstavnik katere druge kulture (saj kulturna determiniranost zajema precejšen del moje naloge), da bi videla, kako oba spola dojemajo v naši različnih družbah. Anketa, namenjena dijakom, je zastavljena tako, da vidim, s katerimi pravljicami so se najintenzivneje srečevali dijaki, še večji poudarek pa je na tem, kakšno mnenje imajo sami o vlogah moških in žensk v pravljicah ter kako jih vrednotijo. Z vzgojiteljem, gospodom Tomažem Popovičem, sem naredila intervju, da sem izvedela, na kakšen način poteka otrokovo seznanjanje s pravljicami, z otroci pa sem izvedla skupinski intervju, saj so petletniki premladi oziroma še ne znajo brati, da bi lahko naredila anketo. Pri tem me je precej ovirala njihova razposajenost, saj so težko sedeli pri miru in se pogovarjali, ves čas pa so mi želeli povedati veliko ostalih stvari, popolnoma irelevantnih za raziskovalno nalogo. Težko je bilo tudi slediti njihovim odgovorom, saj so si skakali v besedo. Dobra stran tega pogovora pa je, da sem sama videla njihov odziv na vprašanja, njihovo iskreno navdušenje nad nekaterimi pravljicami ali pa neodobravanje le-teh. Pogovor mi je omogočil, da sem nekatera vprašanja razširila ali pa jih kar dodala ter mi s tem zagotovil večjo širino obravnave, saj pred tem nekaterih vidikov nisem pričakovala.

2. JEDRO

2.1 Teoretični uvod v jedro

Navedla sem nekaj definicij in teorij, ki so pomembne za razumevanje nekaterih nadaljnjih pojmov.

2.1.1 Definicije

DRUŽBENA VLOGA – Je celota družbenih pravil, norm in pričakovanih vzorcev obnašanja in delovanja, ki se povezujejo z določenim statusom. Vloge vnašajo v družbeno življenje red in predvidljivost. (Barle-Lakota in drugi 2005, 121)

SEX IN GENDER - V angleščini obstajata za slovensko besedo spol dve besedi: 'sex' in 'gender'. Beseda 'sex' pomeni biološki spol. Če povzamemo ameriškega psihoanalitika Roberta Stollerja, je treba za določitev biološkega spola analizirati naslednje fizične okoliščine: kromosome, zunanje in notranje genitalije oziroma primarne spolne znake, hormonska stanja in sekundarne spolne znake. Gender pa se nanaša na družbeni spol oziroma družbene vidike spolne razlike: kako dojemamo sami sebe, kakšne je naše mesto v družbeni strukturi glede na spol, kakšne osebne lastnosti in spolne vloge se nam pripisujejo itd. (Barle-Lakota in drugi 2006, 59)

2.1.2 Teorija moških in ženskih vlog

Izvirni greh v raju je storila ženska. V Prvi Mojzesovi knjigi je Bog dejal: "Prav mnogo ti bom dal težav pri tvoji nosečnosti; v bolečinah boš rodila otroke; in vendar boš po svojem možu hrepenela, on pa bo tebi gospodoval." (Haralambos in Holborn 1999, 589) Sociologom se zdi ta citat kot mitološko opravičilo za položaj žensk v družbi. Opis le-tega se lahko strne v naslednje ugotovitve:

- Ženske rojevajo otroke.
- Ženske so matere in žene.
- Ženske kuhajo, pospravljajo, šivajo in perejo.
- Skrbijo za moške in so podložne moški oblasti.
- V veliki meri so izključene iz poklicev z visokim položajem in s položajev oblasti.

David D. Gilmore meni, da obstajajo tri tipične značilnosti moškosti, ki jih najdemo v večini družb:

- Moški – oplojevalec. Da moški oplodi žensko, mora prevzeti pobudo za dvorjenje in spolni odnos in od njih se pričakuje, da bodo tekmovali z drugimi moškimi za dostop do žensk.
- Moški – oskrbovalec. Ko moški oplodi žensko, se od njega v večini družb pričakuje, da bo varoval njo in naraščaj ter skrbel za fundamentalne potrebe družine.
- Moški – zaščitnik. Moškimi ni treba le oploditi žensk in skrbeti zanje in za otroke, temveč jih morajo tudi ščititi pred drugimi moškimi in grožnjami, ki se lahko pojavijo.

Antropologa Lionel Tiger in Robin Fox sta uvedla pojem biogramatika, to je gensko pogojen program, ki vnaprej določa človeka, da se vede na določene načine. Te predispozicije so se delno razvile v času človešlega bivanja v lovskih in nabiralskih skupinah in ker je človek 99,9 % svojega obstoja preživel kot lovec in nabiralec, Tiger in Fox trdita, da so se ljudje gensko navadili na ta način življenja. Pravita, da so moški bolj agresivni in dominantni. Ženska biogramatika pa programira, da ženske rojevajo otroke in skrbijo zanje.

Drugi avtorji so se osredotočili na bolj očitne fizične razlike med moškimi in ženskami in jih povezali s porazdelitvijo družbenih vlog. George Peter Murdock vidi biološke razlike med spoloma kot temelje delitve dela, saj na primer večja fizična moč pri moških in sposobnost rojevanja pri ženskah vodijo do spolno pogojenih vlog iz čiste praktičnosti. V medkulturni študiji 224 družb je prišel do naslednjih ugotovitev: "Moški s svojo večjo fizično močjo lahko bolje opravljajo težja dela, kot so npr. drvarjenje, rudarstvo, lomljenje kamena, poseki in gradnja hiš. Ker ga za razliko od ženske ne omejuje fiziološko breme nosečnosti in dojenja, lahko lovi, ribari, pase živino in trguje. Ženska pa lahko opravlja lažja dela na domu ali v bližini doma, npr. nabiranje zelenjave, prinašanje vode, priprava hrane ter izdelovanje oblačil in posode." (prav tam, 595)

Talcott Parsons označuje žensko vlogo v družini kot ekspresivno, kar pomeni, da ženska ustvarja toplino, varnost in čustveno podporo, kar je nujno za učinkovito socializacijo naraščaja. Moški oskrbovalec družine preživi svoj delovni dan v tekmovanju k dosežkom usmerjeni družbi. Ta instrumentalna vloga vodi k stresu in zaskrbljenosti. Ekspresivna ženska sprošča to napetost tako, da utrujenega moškega obda z ljubeznijo in razumevanjem. V tem smislu se vlogi dopolnjujeta in le prek jasne delitve glede na spol lahko po Parsonsu družina učinkuje kot dužbeni sistem.

Ann Oakley zavrača navedena mnenja in pravi: "Ne le da delitev dela glede na spol ni univerzalna, temveč tudi ni razloga, zakaj bi bila. Človeške kulture so raznolike in neskončno

spremenljive. Svoj razvoj dolgujejo človeški inovativnosti, ne pa nepremagljivim biološkim silam." (prav tam, 596) S preučevanjem številnih družb dokaže, da ne obstajajo izrecno ženske vloge (v njenem vzorcu je štirinajst družb, v katerih drvarijo izključno ženske, šestintrideset takih, kjer kjer so ženske same odgovorne za poseke in podobno) in da biološke značilnosti ne omejujejo žensk. Po njenem mnenju se ljudje učijo vedenja, ki se pričakuje od moških in žensk v njihovi družbi. (povzeto po: Haralambos in Holborn 1999)

2.2 Pravljice

Pravljice so literarna zvrst, namenjena predvsem otrokom. Gre za izmišljene zgodbe, ki vsebujejo izmišljene nastopajoče. To so lahko nerealni liki, kot na primer goblini, škrti, troli, vile, velikani, čarovnice, govoreče živali, katere zaznamujejo čudežne, nadnaravne sposobnosti. Tudi ko v pravljicah nastopajo ljudje, imajo le-ti ponavadi čudežno moč oziroma je njihova zgodba v primerjavi z realnostjo popolnoma nemogoča. Pomembno je enostavno prikazovanje dogodkov, saj jih tako otroci lažje razumejo. Zajemajo občečloveško tematiko, saj govorijo o življenju, vrednotah, ljubezni, pravičnosti, poštenju, hkrati pa razkrivajo tudi njihove antiteze, ki so prav tako sestavni del življenja (bolezen, smrt, sovraštvo, hinavščina...).

Večina pedagogov in pedopsihologov meni, da so pravljice za otroke odlikovano vzgojno sredstvo. Tudi Bettelheim se je lotil pisanja o pravljicah, potem ko je z nezadovoljstvom spoznal, "da velik del književnosti, ki naj bi razvijala otrokov um in osebnost, za to nalogo ni primeren, saj ne vzpodbuja in privzgaja tistih sposobnosti, ki jih otrok za premagovanje težkih notranjih problemov najbolj potrebuje."(Bettelheim 1999, 8)

Ker so pravljice zelo raznolike, je gradivo potrebno klasificirati. Najbolj običajna je delitev na pravljice s čudežno vsebino, realistične pravljice in živalske pravljice, čeprav se tudi te med seboj prepletajo (v čudežnih pravljicah imajo veliko vlogo prav živali in podobno). V delu Wilhelma Wundta Psihologija ljudstev je predlagana delitev na mitološke pravljice-basni, čiste čudežne pravljice, biološke pravljice in basni, čiste živalske basni, pravljice o izvoru, šaljive pravljice in basni ter moralne basni. Obstajajo še številne delitve glede na junake, ki nastopajo, glede na motive, glede na zaplete in razplete in podobno. (Propp 2005, 18-20)

2.2.1 Vpliv pravljic na otroke

Različne študije kažejo, da pride do oblikovanja družbenega spola v primarni socializaciji, ko imajo najpomembnejšo vlogo v otrokovem življenju starši oziroma skrbniki, do katerih imajo otroci vzpostavljene empatične odnose, poteka pa močna identifikacija. V tem obdobju otroci hkrati interiorizirajo nekatere sestavine kulture. Kultura v formaciji subjekta deluje na različne načine - družbeni spol skozi zgodnjo socializacijo se lahko razvije z igranjem različnih iger, z igranjem z različnimi, glede na spol zaznamovanimi igračami, eden najzgodnejših kulturnih virov pa so pravljice.

Veliko avtorjev se je ukvarjalo in se še ukvarja s preučevanjem pravljic in njihovim globljim pomenom. V pedagoškem poudarku se jim je najbolj temeljito posvetil psiholog Bruno Bettelheim v delu z naslovom Rabe čudežnega – O pomenu pravljic. Pravi, da pravljice otroku omogočajo, da notranje konflikte na različnih stopnjah svojega razvoja intuitivno dojame in jih s pomočjo fantazije izživi in razreši. Otroka tolažijo in mu kažejo pravo pot k zrelosti, prek njih pa otrok odkrije lastno identiteto in življenjski smisel.

"Think what you would have been now, if instead of being fed with tales and old wives' fables in childhood, you had been crammed with geography and natural history!" (Charles Lamb to Samuel Coleridge, October 23, 1802, v Fairy Tale Quotations). Berila, učbeniki, sodobne zgodbe, namenjene majhnim otrokom, se pogosto izogibajo eksistencialnim problemom. Pravljice pa ravno nasprotno otroka seznanjajo z osnovnimi bivanjskimi stiskami. Te zgodbe se ukvarjajo z vsesplošnimi človeškimi problemi, zasti s tistimi, ki zaposlujejo otrokove misli, govorijo njegovemu njegovemu oblikujočemu se jazu in spodbujajo njegov razvoj, hkrati pa sproščajo predzavedne in nezavedne pritiske. O tem, kako se soočamo s težavami, potrebuje otrok nasvete namreč predvsem v simbolni obliki. Z uporabo psihoanalitičnega modela človeške osebnosti prenašajo pomembna sporočila zavestnemu, predzavestnemu in nezavednemu delu duševnosti. (Bettelheim 1999, Horvat 2004)

Nekatere skrbi, da bodo otroci prek pravljic preveč živeli v svojem domišljjskem svetu in bodo zato deležni premalo intelektualnih vsebin. Na to je najbolje odgovoril Albert Einstein (Fairy Tale Quotations): "If you want your children to be intelligent, read them fairy tales. If you want them to be more intelligent, read them more fairy tales! When I examine myself and my methods of thought, I come to the conclusion that the gift of fantasy has meant more to me than any talent for abstract, positive thinking." Intelekt se razvija na podlagi domišljije, ta pa je osnovna okupacija otroka. Neprecenljiva vrednost pravljic je v tem, da

dajejo otrokovi domišljiji nove razsežnosti, ki jih sam ne bi mogel odkriti, in kar je še pomembnejše, oblika in struktura pravljic otroku nudita podobe, s katerimi lahko strukturira svoja dnevna sanjarjenja in z njimi bolje usmerja svoje življenje.

Sigmund Freud je zasnoval psihoanalizo, da bi človeku pomagala sprejeti problematično naravo, da mu ne bi bilo treba bežati pred njo. Freudov recept je, da lahko človek iz lastnega življenja izlušči pomen, samo če se pogumno bori proti tistemu, kar ima v njegovih očeh ogromno premoč. Pravljice na najrazličnejše načine otrokom sporočajo ravno to: da se v življenju ni mogoče izogniti spopadanju z resnimi težavami, da je ta boj bistveni del človekovega obstoja. Nekateri starši se bojijo, da so nekatere pravljice za malčke preveč krute in bi jih prestrašile. Toda otrok se ob poslušanju pravljice počuti varno, saj ga uvodne besede, s katerimi se začne večina pravljic ("Nekoč, v starih, davno minulih časih..."), ponesejo nazaj v varno okolje maternice, kjer je zaščiten pred vsemi zlemi dejanji.

Številni liki v otroških knjigah so prikazani v skladu z družbeno pričakovanimi vlogami. Ti so predstavljeni pozitivno, zato tudi otrok prek identifikacije teži k takšnemu obnašanju, saj liki poleg tega da so ponavadi lepi, simpatični, zaželjeni, v večini primerov tudi zmagajo. Kot pravi Alenka Goljevšček (1991, 50): "Pravljice so poudarjeno egocentrične: vse sodijo zgolj s stališča junaka; odločilen je uspeh, ta pokrije vse, tudi vprašanje, s kakšnimi sredstvi je bil dosežen. Junak ne učinkuje na poslušalce zaradi morale, ampak predvsem zato, ker je med vsemi liki najbolj atraktiven, tak pa je zato, ker se pravljice posvečajo izključno njemu. Junak torej ni nikakršna podoba Dobrega, ki se zmagovito bori z zlim." Poštenosti torej ne spodbuja prepričanje, da krepost na koncu prevlada, ampak dejstvo, da je junak za otroka najprivlačnejši in da se lahko z njim identificira v vseh njegovih bojih.

Pravljica vse situacije poenostavi, njeni liki so jasno izrisani in tudi niso ambivalentni (niso dobri in hudobni hkrati, kot smo resnični ljudje), ampak prevladuje polarnost. Ker polarnost prevladuje v otrokovi duševnosti, prevladuje tudi v pravljičah. Prikazovanje skrajnosti otroku omogoča lahko dožemanje razlik med karakteristikami, saj še nimajo razvitega abstraktnega in kritičnega mišljenja. Eksplicitno poudarjene vloge otroku pomagajo, da se odloči, komu želi biti podoben, pri tem pa se ozira na to, kateri lik mu je simpatičen in kateri zopr. Bolj kot je lik preprost, lažje se otrok identificira z njim. Identificira pa se s tistim, ki mu je že v osnovi malo podoben – punčke torej z ženskami, dečki pa z moškimi. (Bettelheim 1999, 15)

2.2.2 Funkcija pravljic

Z vedno večjim pomenom vzgoje se je utrdila zavest, "da otrok ni zrel za življenje, da ga je treba najprej podrediti posebnemu režimu, karanteni, in šele nato spustiti med odrasle." (Philippe Ariès 1991, 496 v Goljevšček 1991) V tem procesu vključitve v simbolni svet odraslih je pomembno mesto pripadlo tudi knjižni pravljici, katere namen je bil jasen: zabavati, a tudi vzgajati. Medtem ko so se odrasli ob poslušanju pravljic v meščanskih salonih zabavali, naj bi njihovi otroci ob istih zgodbah odraščali v skladu s pričakovanji in interesi vladajoče elite.

Z izidom drobne zbirke osmih pravljic Charlesa Perraulta *Histoires ou contes du temps passé, avec les moralités* (1697) so bili dani standardi za razvoj otroške literature. Perraultovo poslanstvo je bilo prečistiti folkloristično predlogo v nekakšen družbeni kodeks priporočil in predpisov, v skladu s katerim naj bi se vedli otroci. Perraultovo delo pa poleg vpetosti v širši socialnozgodovinski in socialnopolitični kontekst dobe simbolično izraža tudi konkretno resničnost, moralno in ideološko gledišče samega avtorja. (Bettelheim 1999, *Pravljice: Med konservativnim in subverzivnim*, Spremlna beseda, Andrej Ilc, 436, 437)

Lahko bi rekli, da pravljice hkrati predpostavka in posledica družbe, v kateri nastanejo. So sistem, ki zakonito raste iz določene stvarne osnove, vendar odnos med pravljico in odgovarjajočo stvarnostjo ni neposreden. Element, ki vstopi v sistem, se mu mora prilagoditi in prilikuje se tako dolgo, da dobi obliko, ki jo sistem zahteva. Istočasno pa pomeni vsako novo pripovedovanje pravljic ponovno ustvarjanje po znanih priznanih vzorcih, ki jih otroci prek številnih identifikacij potem ponotranjijo, sprejmejo za samoumevne in se kljub kasnejšemu kritičnemu mišljenju in spremenjenemu pogledu na svet obnašajo v skladu z nekaterimi normativi in imperativi, ki jih dobijo preko pravljic.

2.2.3 Ženski in moški liki v pravljicah

Ugotovljeno je bilo, da Perraultove pravljice odstopajo od večinskega dela pravljичne produkcije, ki so ga istočasno ustvarjale ženske. Če so pisateljice D'Aulnoy, L'Heritiér, de Murat in druge prepletale razvedrilno funkcijo pravljice z naprednimi, emancipativnimi komentarji na temo (s strani moških) predpisanih modelov (ženskega) vedenja, je bilo vsaj v primeru Perraultovih pravljic očitno, da je imel precej omejene predstave o vlogi žensk.

Junakinje so praviloma lepe, uglajene, marljive, ubogljive in ne preveč inteligentne. Njihovo edino opravilo je v tem, da pasivno čakajo na pravega moškega, ki bo uvidel njihove

vrline in jih po hitrem postopku poročil. Podoba moškega pa se razlikuje od opisane podobe ženske – nihče izmed Perraultovih junakov ni pretirano lep, zato pa so prav vsi neverjetno dejavni, bistri, pogumni, ambiciozni in iznajdljivi. Namesto poroke je v teh pravljicah v ospredju družbena promocija.

Vrhunec procesa prisvajanja folklornega gradiva predstavljajo Otroške in hišne pravljice nemških učenjakov Grimm, ki so izšle dobro stoletje po Perraultovi zbirki. Vložila sta veliko napora, da sta izvirne elemente iz poganskih obdobj in fevdalizma priredila v skladu z moralo in vrednotnim sistemom vzpenjajočega se nemškega meščanstva pa tudi lastnimi moralnimi predstavami. Tako je njuna zbirka dejansko postala konsistentni "vzgojni priročnik" (Erziehungsbuch), ki je otroke obeh spolov zadnji dve stoletji dobrodušno navajal na trdno določene spolne vloge v meščanski družbi.

Leta 1857 je izšla tako imenovana Ausgabe letzter Hand , iz katere razberemo zelo konzervativno družbeno in moralno vizijo: moškim gre moč in aktivna vloga, ženske pa so potisnjene v podrejen in pasiven položaj. Če so, na primer, palčki od Sneguljčice v zameno za zatočišče sprva zahtevali samo kuharske usluge, so se njihove zahteve kmalu zelo povečale: "Če nam boš gospodinjala, kuhala in postiljala, prala, šivala in pletla in držala hišico lepo v redu, potem ostani kar pri nas in ničesar ti ne bo manjkalo." (Grimm 1999, 163) Tovrstni popravki kažejo na to, kako sta si brata Grimm zamislila pogodbeno razmerje med spoloma.

Diferenciacija se uveljavlja tudi v primeru kaznovalne politike: medtem ko se moškim neupoštevanje prepovedi pogosto vendarle izplača, so junakinje že zaradi ene same kršitve obsojene na dolgo trpljenje, če sploh preživijo. Mačehe, kuharice, čarovnice in tašče, katerih monstroznost je navadno prikazana v skorja mističnih razsežnostih, so na koncu podvržene kaznovanju, ki je opisano v najbolj morbidnih podrobnostih, medtem ko pri moških izvršitev kazni praviloma ni natančneje opisana.

Razlike se kažejo tudi v primerih zapostavljanja in zlorabljanja otrok. Mačeha ali čarovnica bo vedno kaznovana, medtem pa so moški praviloma pasivni, če pa že sodelujejo, kot na primer v Janku in Metki, jih ženske k temu dobesedno prisilijo. Celo tistim redkim očetom, ki pri zlorabljanju otrok kažejo lastno pobudo (Brezroka deklica in Kosmatinka), se ni treba bati, da bodo za to odgovarjali. Kot piše Maria Tatar v *The Hard Facts of the Grimms' Fairy Tales*, pa takšno poudarjanje materinskega nasilja oziroma utrjevanje podobe odsotnega očeta v pravljicah ni nekaj, kar bi obstajalo od nekdaj, saj so v nekaterih drugih tradicijah namenjali pozornost tudi očetovim perverznim nagnjenjem. (Bettelheim 1999, *Pravljice: Med konzervativnim in subverzivnim*, Spretna beseda, Andrej Ilc, 437-440)

2.2.3.1 Izvor delitve vlog glede na spol

"Njihov izvor (izvor pravljič) moramo iskati daleč v preteklosti. So neke vrste okamnina, ostanki in spomin sveta, ki ga kot celote ni več – to pa je arhaični svet lovcev in nabiralcev, v katerem je doma mit." (Goljevšček 1991, 94) Mit je vezan na obstoj rodovnih družb, kjer je bila osnovna ekonomska celica družina: mož, žena in njuni otroci. Obstajala le ena delitev, to je delitev med spoloma: moški lovijo, ženske nabirajo rastlinsko hrano, skrbijo za otroke in pripravo skupne jedi. Že v tem skopem opisu rodovnih družb se da prepoznati poteze, ki so jih pravljičice ohranile do danes. Lov je bil glavno sredstvo preživljanja in čeprav je prispeval le 20 do 40% vse potrebne hrane, je bil od nekdaj cenjen višje kot žensko delo; verjetno zato, ker je za lov potrebnejša boljša organizacija, nabiranje sadežev pa je individualno; kolektivno organizirano delo si je izborilo večji prestiž od individualnega.

Z udomačenjem živali in razvojem ornega poljedelstva je lov izgubil ekonomski pomen. Moški so prevzeli obdelovanje polja, saj je zahtevalo večjo telesno moč, ženske pa so ostale doma in skrbele za otroke, vzrejo domačih živali in gospodinjstvo. Razvil se je patriarhalni svet. Taka delitev dela je ostala v veljavi skoraj do konca 18. stoletja (v nerazvitih kmečkih okoljih je takšna še danes). Vsak od spolov je bil samostojen na svojem področju; ženska si je gospodinjstvo uredila po svoje, njeno delo pa je bilo nujno potrebno, saj je bil od njega odvisen uspeh gospodarstva. Kljub temu pa je bilo to delo "nižje" in manj cenjeno od moškega. V odnosih so se od nje pričakovali trpnost, zvestoba, zadržanost, skromnost, pridnost. Ti podatki kažejo, da so pravljičice razvile svojo podobo že v času razvitega patriarhata – njihovi ženski liki dobro ustrezajo zahtevam tradicionalne družbe. (Goljevšček 1991)

Ta stroga delitev se je pojavila tekom zgodovine, saj je bila funkcionalna in družbeno sprejeta, na kar so vplivale razmere posameznih obdobj, ki so posameznike in posameznice nekako prisilile, da so delovali v sklopu svojih bioloških zmožnosti, saj ni bilo tehnike in so bili prepuščeni naravi. Toda z razvojem tehnike, ko si je človek začel podjarmljati naravo (kar je najbolj očitno pri razsvetljenstvu, obdobju, ko je opazen tudi porast pravljič in dajanje pomena otrokovi vzgoji), so se tudi strogo opredeljene vloge omilile, ženske so začele prevzemati moška dela in obratno. Toda v podzavesti ljudi so se še vedno ohranile tradicionalne vloge, še vedno obstajajo določeni predsodki v družbi, ki nemalokrat mejijo kar na pričakovane vzorce obnašanja obeh spolov (od ženske se v splošnem še vedno pričakuje, da bo gospodinja, da bo kuhala, čeprav vemo, da je realnost lahko tudi drugačna). In ravno tu je opazna vloga pravljič, saj v svoji vsebini ohranjajo tradicionalne elemente prepletene z

vrednotami posameznih družb, ki otroku že v rani mladosti posredujejo polarizirano delitev vlog glede na spol, ki jo otrok shrani v podzavesti in jo ima zato še vedno za funkcionalno.

2.2.3.2 Mistično dožemanje žensk

Pravljice poleg tradicionalnih ženskih vlog prinašajo tudi ostanke iz časov, ko je bila ženska razumljena drugače, iz časa, ko so nastajali miti, na katerih osnovi so se tudi razvile pravljice. Mit izhaja iz potrebe, da se s pomočjo simbolov, metafor in zgodbe predstavijo človeške resnice, zakoni narave, osnove religije, dogodki ... Mit je s tem tudi neke vrste predhodnik človekovega bivanja v kulturi, s tem pa tudi s kulturo pogojenega načina razmišljanja, zato tako oblikuje ter legitimira neko družbeno izkušnjo. Tako seveda ne preseneča, da je del marsikaterega mita tudi razglabljanje o odnosu moški – ženska.

Pomemben del uporabljenih izkušenj je zaradi tega tudi bolj ali manj eksplicitno spolne narave. Privlačna sila spolnosti in ženska zmožnost rojevanja sta se dojemali sveto-nečisto, zato se je ženska moč velikokrat razumela kot demonična ali celo smrtna. Pravljice jo tematizirajo v likih zapeljive rusalke, hudobne čaravnice, zlobne mačehe, ljudožerske hudičevke, morilske starke. Ženski liki v pravljicah niso vsi ustrojeni po isti meri - včasih je ženska varnost in mir, drugič je izdajalka. Tudi princesa kot junakov zaželeni cilj je ambivalentna figura. V glavnem poznajo pravljice dva tipa zaročenke: trpno dekle, ki zvesto čaka svojega rešitelja, in aktivno, maščevalno dekle, ki svojega zaročenca muči in kaže odpor do poroke.

Zato pravljice včasih liminalni čas, ki jih zanima, raztegnejo na poročno noč in jo razumejo kot preizkušnjo – eno najnevarnejših. Ta motiv pogosto srečamo v mitih: Danaide so v poročni noči ubile svoje može in za kazen morale polniti sode brez dna; v mitih o Amazonkah je ženska predstavljena kot devica, sovražna do vsega moškega. V mnogih pravljicah opravi preizkušnjo poročne noči raje kar junakov magični pomočnik, tako da nevesto neusmiljeno premlati – po pretepu je dekle ukročeno, odrešeno svoje zverinskosti in socializirano. V romskih pravljicah se na primer poroka izvrši tako, da ženin zagrabi izvoljenko za lase in jo začne tepsti.

Grdo ravnanje z nevesto v pročni noči je znamenje strahu pred demonično močjo ženskega spola. V mnogih arhaičnih družbah obstaja prepričanje, da je ženska vagina zobata. Razdevičenje je smrtno nevarno, zato se je izvršilo ritualno v procesu iniciacije kot priprava na poroko. Pravljice ta motiv velikokrat tematizirajo: dekle ugrabi zver iz gozda ali kakšna

pošast, ki postopoma dobi antropomorfno obliko. Vse to so podobe ritualnega zakona, v katerem se izvrši totemsko razdevičenje.

V posameznih primerih je razdevičenje prikazano precej nedvoumno (Deklica in pasjeglavci): *Deklica je vedela, da ne uide urnim petam, zato spleza na gosto smreko in se skriva med vejami. Pasjeglavci pa imajo pasjo glavo in oči obrnjene v tla, zato ne morejo pogledati navzgor. Tako niso mogli videti, na kateri smreki čepi skrita deklica. Bodli so torej s svojimi dolgimi sulicami ob deblih od smreke do smreke tako dolgo, da je po skorji nekega drevesa pritekla rdeča kri.* (Goljevšček 1991, 130-131)

V avstralskih pravljicah je proces opisan še konkretnije: *gruča lovcev zaide, sredi gozda jih sprejme pod streho lepo dekle. Ponoči se mladeniči drug za drugim splazijo k njej in v njenem objemu drug za drugim umirajo; le najmlajši je toliko pameten, da v vagino najprej potisne kamen, na katerem se nevarni zobje polomijo, šele potem se lahko začne srečno in užitek polno spolno življenje.* (Goljevšček 1991, 131)

2.2.4 Analiza pravljic

V izbor pravljic sem vzela zlasti ljudske pravljice različnih družb, da bi pokazala, kako kultura determinira vsebino ter karakteristike pravljic. Pravljic z evropske celine nisem posebej ločevala glede na države (npr. bolgarske, češke, slovenske, srbske ...), ampak sem obravnavala kar Grimmove pravljice, in sicer iz dveh razlogov. Vsebujejo ljudske elemente, saj sta jih brata Grimm napisala po ljudskem pripovedovanju in imajo značilnosti različnih evropskih pa tudi drugih kultur. Drugi razlog pa je ta, da so univerzalne, saj se otroci z njimi srečujejo po celi Evropi, vzgojitelji in literarni kritiki pa jih zaradi moralnih vprašanj smatrajo za večne, poleg tega pa je iz ankete z dijaki očitno, da se iz otroštva najbolj spominjajo prav teh pravljic.

2.2.4.1 Afganistanske pravljice

V pravljicah ni možno opaziti poudarjene hierarhične strukture med spoloma. Ko pride do nekega problema, ga poskušata oba zakonca konstruktivno rešiti (čeprav v večini primerov s pomočjo čudežnih sil) in pri tem sodelujeta enakovredno. Enkrat so ženske tiste, ki dajejo navodila moškemu, kaj naj stori (npr. v pravljici *Vdovin sin in ptica perica*, kjer princeska usmerja mladeniča po poti do čudežnega parfuma, ki jo bo odrešil telesa ptice, v katerem se je znašla), drugič pa dejanja usmerjajo moški in pošiljajo žensko po različnih poslanstvih

(pravljica Vseved in strahopetni tatovi, kjer mož naroči ženi, kako naj meče kamne skozi okno in s tem odšteva dneve do njegove smrti).

Zanimiva je opazka, da so vsi kralji, omenjeni v pravljicah, ki sem jih prebrala, izredno dobri, milostljivi in jim ni vseeno za ljudstvo. Želijo vedeti, kaj si o njih mislijo meščani in kakšno realno stanje vlada v deželi, zato se tudi preoblečejo v navadne prebivalce in se sprehajajo po ulicah (npr. v pravljicah Emir, ki je postal tkalec in Prstan z rubinom). Veliko bolj kot kraljice so pripravljeni pomagati in odpuščati, kar je razvidno v Kraljevemu ljubljencu in lepi sužnji, kjer kralj mlademu paru, ki mu zmanjka denarja, pokloni 2000 zlatnikov, kraljica pa 'le' 1000. Podobna situacija se pripeti v zgodbici Prstan z rubinom, v kateri se emir takoj usmili sužnje Lejle, ki na dvoru ni ravnala vskladu s pravili, kraljica pa koleba in je jezna nanjo, a potem po prepričevanju moža le popusti.

Tudi afganistanske pripovedi vsebujejo instanco lepotnih idealov, saj je v večini primerov prvi pridevnik, ki opisuje bodisi princesko bodisi sužnjo, lepa, ljubka, čedna in podobno. Abdul v pravljici Kraljev ljubljenc in lepa sužnja se silno zaljubi v lepo sužnjo že takoj, ko jo le vidi, torej le na podlagi njene zunanosti. Prav tako pa je velikokrat tudi podoba moškega definirana kot lepa, privlačna, postavna in kot taka privlači predstavnice ženskega spola. So pa moški tisti, ki skrbijo za osnovne potrebe družine, saj le oni opravljajo poklice. So trgovci, krojači, pletilci, čevljarji in podobno, medtem ko so ženske doma in skrbijo za gospodinjstvo.

Analizirano po: Shah 2004

2.2.4.2 Afriške pravljice

V afriških pravljicah ima moški bolj aktivno vlogo, saj je njegova naloga poskrbeti tako za družino, kot tudi za ženo. Predvsem očitno je pričakovanje s strani staršev (zlasti matere), da bo sin kot odrasel družini omogočil preživetje, saj bodo oni ostareli in ne bodo zmožni poskrbeti zase. Prikazano je, kako sin najprej, ko dobi zadovoljiva sredstva (ponavadi gre sicer za čudežen predmet, ki mu izpolnjuje vse želje), poskrbi za družino, jo preskrbi z zadostnimi količinami hrane ter z razkošim prebivališčem. Če tega ne opravi, so starši razočarani, kar dokazuje pravljica Kralj in njegovi otroci, kjer starejša dva sinova ob prevzetju očetovega bogastva takoj poskrbita za udobno življenje svojih mater, najmlajši pa si najprej zbere prijateljice živali in ne razsipava z dobljenim denarjem, zaradi česar ga mati obtožuje za nevhvaležneža.

Zelo opazna je poligamna zakonska zveza. Kljub temu, da se moški v nekaterih pravljičah mora potruditi, da dobi ženo (Šest sopotnikov), se ženske poročajo predvsem zaradi koristi. V pravljičah Kralj in njegovi otroci ter Grličin prstan sta ženi prikazani kot zlobni in izkoriščevalski, saj želita prevzeti moževo bogastvo, kar jima zaradi moževe naklonjenosti tudi uspe. Vendar obe to bogastvo neseta svojemu očetu, kar ponovno kaže na očitno veliko vlogo družine. Pri tem je opazno tudi, da ženske nekaj storijo same, na podlagi lastne iznajdljivosti (npr. ukradejo prstan), medtem ko moškimi uspe ukradeno stvar dobiti nazaj s pomočjo živali oziroma čudežnih moči.

Lepota je pomembnejša od dobrote oziroma od osebnostnih lastnosti. To je razvidno iz pravljičice Šest sopotnikov, kjer se mladenič odloči, da bo ugrabil žensko le zaradi njene lepote, saj je mnenja, da mu kot pomembnemu in lepemu princu pripada lepa žena in tudi ona se ga odloči sprejeti in mu pomagati pri ugrabitvi, ker ji njena negovalka pove, da je čeden. Morda takšni odnosi veljajo le za ljudi višjega sloja (v večini pravljič so namreč prikazani princi, kralji, vladarji in bogataši), ki imajo seveda določen ugled v družbi, s tem pa tudi pripisan družbeni status. In kot del statusa se očitno šteje tudi lepa žena.

Analizirano po: Afriške pripovedke, 2006

2.2.4.3 Amurske pravljičice

Amurska plemena, ki živijo ob najdaljši sibirski reki Amur na vzhodu Rusije, otroke že od malega navajajo na spolno razdeljene družbene vloge. Očetje jim tako izdelujejo igračke, s katerimi se bodo prek igre navadil opravil, primernih za njihov spol. Kot pravi pravljičica Mala Elga (Nagiškin 1991, 113): "Hčerko je imel Soldiga neznansko rad. Delal ji je vse mogoče igrače: zibelko, skledice, trlico in tolkalo, da bo strojila kožo. Takšne igračke ji je delal, da bi se navadila ženskih opravil." Za fantke pa izdelujejo sani, nože, lok, puščice in kopje. "Oče pa mu je obesil sekirico in nož nad zibelko, da bi se deček že kmalu navadil orožja." (prav tam, 151)

S tem mlade fantke navajajo na lovsko življenje, saj moški v skupnosti hodijo na lov nad tigri in ostalimi divjimi zvermi, ribarijo. Poleg tega morajo imeti dobre ročne spretnosti, saj izdelujejo pasti, tešejo čolne, nože, osti za ribolov, delajo košare ter pletejo mreže in vrvi. Odlikujejo se tudi kot vojščaki, saj organizirajo medplemenske spopade, pri tem pa poleg bojevanja skrbijo še za zaščito žensk. Ženske opravljajo lažja fizična dela, na primer čistijo ribe, ki jih prinesejo moški, skuhamo in skrbijo za kuhinjo, nabirajo gozdne sadeže, vzgajajo

otroke, šivajo oblačila, preproge in strojijo kože. V sili razmer, ko moških ni ali ko umrejo, se poslužijo tudi moških opravil, saj jih fiziološka potreba po hrani sili k temu: "Pojokali so in še pojokali, potem so v roke pljunili. Starejša sestra je vzela kopje in se odpravila v tajgo. Mlajša je sedla v čoln brestovec in odveslala po Amurju ribe lovit." (prav tam, 145)

Večinoma si starši bolj želijo sina kot hčerko, saj bo le ta lahko bolje poskrbel za starše, ko bodo ostareli, saj bo izdeloval orožje in jim prinašal hrano. Sinova vloga je tudi, da poskrbi za mater in sestre, ki ostanejo doma, ko se oče odpravi na daljšo pot, kot na primer v pravljici Čokčo, kjer pravi oče sinu: "Česa si se domislil sin? Kako bi pa bilo, če pri hiši ne bi bilo nobenega moškega? Kdo bi varoval mater in sestrici? Ti moraš ostati doma." (prav tam, 144)

V sklepanju zakonske zveze so ženske potisnjene v pasiven položaj, saj si ženo izbere sam moški ali pa to v njegovem imenu storijo starši. Ko je dekle pripravljeno na poroko, si splete kite, kar je dokaz zrelosti in pripravljenosti na skupno življenje. Zveze med navadnimi prebivalci so monogamne, le pri šamanih je opazen pojav poligimije (zveze enega moškega z več ženskami), saj le-ti uveljavljajo svojo voljo in si izberejo toliko žena, kot želijo, zanje pa sploh ne plačajo odkupnine.

Šamani so prikazani kot zlobni, saj jim gre le za družbeno moč, prav tako pa tudi bogatini in lokalni veljaki, ki so prepričanja, da si lahko z denarjem podredijo ostale. V amurskih pravljicah dekleta ne stremijo toliko k temu, da se bogato poročijo, ampak so jim bolj pomembne karakteristike. Pomen lepote ni relevanten za zvezo, ravno nasprotno. Čeprav se tudi za nekatere dobre like pove, da so lepi, so izrazito lepi fantje in dekleta prikazani kot samovšečni in jih potem lastna narcisoidnost pogubi. V pravljici Prazna glava je Anga prisiljeno poročena sicer z izjemno lepim, a grozno neumnim moškim, zato ga tudi ukane in se ga reši. V Nikanski nevesti bogatašev sin išče najlepšo nevesto, a je zaradi prevzetnosti kaznovan in dobi staro grdobo. Pravljičice amurskih ljudstev tako za razliko od ostalih ne poudarjajo toliko lepote, ampak bolj dobroto, pamet, delavnost in poštenost. Tudi vsaka pravljica se začne ali konča z mislijo, ki poudarja to, npr. Čoril in Čolčinaj (prav tam, 33): "Ljubezen, pa tudi tovarštvo, si človek le s trdom pridobi. Brez truda še palice ne olupiš. Toda za tovariša in za ljubljenega ti ne sme biti žal ne rok ne glave."

Analizirano po: Nagiškin 1991

2.2.4.4 Avstralske pravljice

Moški in ženske živijo v poligamnih zvezah, v katerih ima pogosto vsaka izmed žena (ponavadi sta dve, lahko pa je tudi ena sama) enega ali več otrok. Vloga ženske je nabirati hrano, predvsem korenike in gomolje in pa plesti mreže iz travnatih vlaken. Včasih gredo tudi z možem loviti ribe, kar je sicer običajno bolj moško delo. Moški se smatrajo za lovce, izdelujejo bisage in z bumerangi sekajo grmovje. Vendar so tudi ženske spretno z orodji, kar še posebej dokazuje pravljica Črni labodi, kjer so ženske živele v svoji deželi in izdelovale posebna orodja in orožja, ki so bila celo tako dobra in koristna, da so jih želeli tudi moški, zaradi česar so ženske z zvijačo ukanili in jim jih ukradli. Ženskam se tudi pripisuje, da so iznašle ogenj oziroma dale pobudo zanj, kar kaže, da so ženske v teh plemenskih skupnostih precej iznajdljive.

Med spoloma ni mogoče zaznati hierarhičnega odnosa, saj se nihče prav posebej ne podreja drugemu, če na primer moški ukaže ženski, naj mu da jesti, ga ta zavrne z argumentom, naj si sam poišče hrano, in obratno. Pravzaprav je med njima mogoče opaziti visoko stopnjo maščevalnosti, predvsem s strani žensk. Dve ženi moškemu, ki je za kazen utopil svojega sina, iz jeze med spanjem zažgeta hišo in ga z veseljem opazujeta, kako umira v mukah (Mesec Alinda in njegova družina), v Modri starki Gunar ga zaradi tega, ker ju je pretepel, ubijeta z ukano. Pri tem pa dve ženi nekega moža vedno sodelujeta in skupaj kujeta zarote, nikoli se katera ne postavi na moževo stran. Vendar ne da vedno moški povoda za zla dejanja, velikokrat se tudi ženske kar tako odločijo, da bi moža npr. posule z žarečimi ogorki iz ognja (Inua in njegova lestev). V primeru, da moški ne želi spati z njima v isti votlini, pa si ga pokorijo (delno z zvijačo), da potem vsi skupaj živijo kot normalni zakonci.

Lepota nima zelo izrazite vloge, a je kljub temu še vedno v kar nekaj pravljicah omenjena njena, pa tudi njegova lepota. Če ga ona prepriča z lepoto, jo on skuša z materialnimi dobrinami, npr. v pravljici Mangova in okrogla jezerca, kjer želi lovec Mangova prelepi in mili Pirili ustreziti z ribami, škrlatnimi peresci in ogrinjali, a se mladenka kljub temu ne želi poročiti z njim. Zanimivo pa, da se v pravljici Mož in ženi, ki so postali zvezde, fant zaljubi v dekletu šele, ko se z obema veliko pogovarja in ju bolje spozna, čeprav je že njuna zunanost dovolj prepričljiva za poroko.

Da je fant sprejet v moški odrasli svet, mora prestati proces obrezovanja. Gre za poseben posvetitveni obred, kjer moškega obrežejo, vendar je ta obred strogo tajen le za predstavnike moškega spola, ženske in otroci mu namreč ne smejo prisostvovati. Ker sem v teoretičnem delu navedla, da predvsem avstralska ljudstva ženske dojemajo mistično, sem bila

na to instanco pozorna tudi v teh pravljicah in pri tem opazila nekaj pravljic, ki morda namigujejo na prepričanje, da je ženska vagina zobata. Ena je Kako je nastalo Naransko jezero, v kateri sta dve mladi ženi pred kopanjem "odvrgli vsaka svojo vrvičasto ledvično pasico, ki jima jo je bilo zaradi njune mladosti še vedno dovoljeno nositi," (V sanjskem času 1978, 38) in se nato potopili v vodo, kjer pa sta ju požrla krokodila. Njun mož ju je potem rešil, a je njuni trupli moral odnesti na mravljišče rdečih mravelj, da so ju mravlje prebodle s piki in oživile. Simbolično gledano bi lahko to pomenilo tudi razdevičenje in konec moškega strahu pred poročno nočjo. Še bolj konkretno je to prikazano v pravljici Vilinska nevesta, kjer mož svoji vilinski deklici, ki prvo noč prespi pri njemu in jo tišči na vodo in ne ve kaj naj stori, s svojim ostrim nožem naredi odprtino za vodo, vendar ji iz rane ne priteče niti kaplja krvi.

Analizirano po: V sanjskem času 1978

2.2.4.5 Čilske pravljice

V čilskih pravljicah se kaže precej ambivalenten položaj moških in žensk. V nekaterih pravljicah so moški precej nadrejeni ženskam, pravijo jim, kaj morajo početi ter jih obtožujejo krivde in nevednosti, ko gre kakšna stvar narobe. Ženska je v takih primerih precej ponižna (Čilske pravljice 1976, 62): "'Zapomni si,' je rekel mož, 'odslej naprej ne boš nikoli več ničesar zamenjala, če me ne bo zraven.' 'Čisto gotovo, fant moj,' je rekla." V zgodbi Sedem čudodelnih rudarjev (prav tam, 93) si mož podredi ženo celo tako, da jo medtem, ko on hodi po opravkih, varuje kača. V drugih pravljicah pa so ženske prikazane kot samosvoje, trmaste in neuklonljive očetovi ali moževi volji. V Začaranem kraljeviču je ravno dekleta bolj aktivno, saj se poda na pot, polno preizkušenj, da bi rešila začaranega kraljeviča.

Pri delitvi vlog je opazno, da se poklici omenjajo le v povezavi z moškimi, na primer oglar, krojač, čevljar in rudar (zaradi Kordiljer). Tudi težja fizična dela znotraj gospodinjstva, kot so sekanje drv, gonjenje volov na pašo in ostalo ukvarjanje z živino, pripadajo moškemu spolu, medtem ko ženske skrbijo za otroke, pripravijo obroke, pospravijo po hiši ter pletejo in šivajo. Kljub ženinemu prispevku se moški smatra za tistega, ki preživlja družino. Zaradi tega se mora usposobiti, si nabrati izkušenj ter si pridobiti vsaj nekaj bogastva. Tako je v večini pravljic omenjeno, da se fant pri približno sedemnajstih letih, ko dozori, odpravi na pot, da bi se uveljavil in si priskrbel potrebno znanje in materialne dobrine za preskrbo družine.

Čilske pravljice, pripovedi in podobno ljudsko blago so španskega izvora, zaradi česar je moč opaziti nekatere tipične španske instance. Predvsem je opazen vpliv krščanstva na dojemanje spolnosti. Od žene se pričakuje, da stopi v zakon kot devica, zaradi česar jo starši že v mladosti precej nadzorujejo. Ko dekcle, ki še ni poročeno, zanosi (kar je v pravljicah sicer večinoma konsekvenc magičnih sil), so ljudje presenečeni (prav tam, 168): "Ljudje so ob pogledu na to onemeli. Ženin je rekel: 'Kako se je moglo kaj takega primeriti tako skrbno varovanemu dekletu!'" V pravljici Ribji otroci kraljična celo raje prespi na balkonu, kot da bi bila ponoči ob bodočemu možu. Pravljice precej poudarjajo tudi pomen ženine zvestobe. Ko po spletu okoliščin pri kraljični prespi brat njenega moža, kar sam položi v sredino med njiju meč, da ne bi prišlo do spolnih odnosov. Zanimivo je, da še v sodobnem času kar 60% protestantov v Čilu ne odobrava spolnega odnosa pred poroko (Chile, Attitudes towards family and gender). Do takšne percepcije pa lahko otroci deloma pridejo že pri mladih letih preko pravljичnega sporočila.

Dokončna odločitev za poroko je večinoma sprejeta s strani očeta, ki včasih še upošteva hčerino željo, v večini pravljic pa kar sam določi ženina. Velikokrat ga določi na podlagi preizkusa, kjer mora mladenič izvesti določeno poslanstvo ali prestati nevarno izkušnjo, da je kralj prepričan, da si snubec zasluži njegovo hčer. V nekaterih pravljicah je oče že preveč zaščitniški ali pa je celo zaljubljen v lastno hčer in se želi poročiti z njo (Pametni konjiček), zaradi česar ima tendenco po usmrtni njenega snubca.

Analizirano po: Čilske pravljice 1976

2.2.4.6. Eskimske pravljice

Prvi vtis, ki so ga pustile eskimske pravljice je, da so ženske veliko bolj emancipirane in enakopravne z moškimi kot v ostalih pravljicah in se jim ne podrejajo. V številnih pravljicah uveljavljajo svojo voljo, se ne ozirajo na okolico in uveljavljajo svoje interese, na primer v pravljici Vrata vetrov, kjer žena ukazuje možu, kaj naj stori, on pa poslušno izvršuje njene ukaze. V veliko pravljicah ženska ne upošteva mnenja moža, ampak mora biti po njeno, kot je to očitno v pravljici O lepi deklici in sinu mogočnega čarovnika, kjer mati odloča, s kom se bo poročila hči in ne posluša moževih prigovarjanj. Tudi mlada dekleta so precej samosvoja, se upirajo poroki, ki je ne želijo in kljub željam staršem tako tudi ostane. Ko pa pride do situacije, kjer jih moški pretepajo ali zatirajo, pogumno pobegnejo in ne le pasivno čakajo na odrešitev (primer za to je pravljica Kako je nastalo sonce).

Tudi v sodelovanju v skupnosti so ženske opazno aktivne, kar izvira iz razmer v eskimskem svetu, ki so precej težke, zaradi česar se morajo vsi s skupnimi močmi boriti za preživetje. Kot pravi Zdenka Škerl-Jerman v dodatku Nekaj o Eskimih in njihovem svetu (Sucbl 1994, 212): "Res, življenje v teh pokrajinah je trdo, v nenehni borbi z naravo, in zahteva le pogumne, neustrašne ljudi, ki so si v tem okolju pridobili čisto poseben nazor o življenju, ravnodušnost in celo hladen prezir smrti, ki je vedno blizu."

Kljub temu pa še vedno ostaja značilna delitev vlog glede na spol: moški so lovci, njihova naloga je prinašati domov plen, ki bo nahranil lačna usta in se že od malega urijo za dobre in natančne strelce (prav tam, 15): "... Kiviuq je ostal edini lovec v vasi in je moral prehraniti vso skupnost: ženske, otroke in ostarele.") V pravljici O hudobni starki in njenem vnuku je prikazano, kako se fanta, ki je šibak in nezmožen lova, zaničuje, saj ne izpolnjuje pričakovanj družine in okolice. Ženske medtem ostajajo doma, šivajo, pletejo košare in rogoznice, rezljajo, odirajo kože, shranjujejo meso v shrambe ter kuhajo kosilo, torej opravljajo lažja fizična dela, kar je pogojeno z biološkimi sposobnostmi, saj so moški fizično močnejši. Vendar pa se vsi enakovredno trudijo najti načine, kako preživeti.

Izrazito opazna je želja, da si starši močno želijo fantka, ne pa dekleta za otroka. V pravljici O ptiču alku (kjer se staršem kljub silni želji po fantku rodi kar pet deklet) je ta želja celo tako potencirana, da najmlajšo deklico napodijo od doma, ker so jezni nanjo, da se namesto nje ni rodil sinček. Razlog za to je predvsem v tem, da sinovi, ko odrastejo, lažje poskrbijo za družino, saj prinašajo hrano z lova, medtem ko ženske opravljajo le 'manjša' opravila.

Tudi v eskimskih pravljicah igrata pomembno vlogo lepota in družbeni status. Glavni adut, ki ga ženska želi pri moškemu, je to, da slovi kot dober in uspešen lovec, ženska pa moškega prepriča s svojo lepoto. To dokazujeta pravljici O lepi deklici in sinu mogočnega čarovnika, kjer mati zahteva za ženo le najbogatejšega, najlepšega in najbolj spretnega ženina, ter Medved s človeškim srcem, kjer je dekle neprivlačnega videza zaman čakalo ženina. Za nevesto se mora moški potruditi, jo poiskati, včasih za njeno roko prositi starše ter se tudi boriti zanjo in če jo prepriča s svojo močjo in pogumom, ga bo sprejela za moža.

Ženske, predvsem starke so v kar nekaj pravljicah prikazane kot zlobne, jezne na cel svet in maščevalne. V Slepim siroti ali legendi o enonožcu ter v O hudobni starki in njenem vnuku sta babici hudobni, zastrašujeta svoja vnuka, jima ne dajeta jesti ter ju zmerjata. Še bolj eksplicitno je ženska zloba prikazana v pravljici Ženska, ki je žrla moške, kjer je neka ženska pojedla vse lovce razen enega iz neke vasi in tako imela vpliv na celotno skupnost. Če potegnem vzporednice z dejansko eskimsko kulturo, vidim, da res obstaja tabu glede starejših

ljudi. Veliko antropologov je prišlo do spoznanja, da je smrt ostarelih s pomočjo samomora precej pogosta, saj na nek način predstavljajo breme družbi, kjer že tako ni obilice hrane. Kot je navedel nemško-ameriški antropolog Franz Boas: "Aged people who have outlived their usefulness and whose life is a burden both to themselves and their relatives are put to death by stabbing or strangulation. This is customarily done at the request of the individual concerned, but not always so. Aged people who are a hindrance on the trail are abandoned." (Wikipedia: Inuit) V pravljičah sicer ni prikazan samomor, so pa starke označene kot krute in nesramne, kar funkcionalno gledano vzbuja otrokom ne najbolj naklonjen odnos do starejših, saj se tako lažje soočijo z njihovo smrtjo oziroma odhodom iz skupnosti.

Analizirano po: Sucbl 1994

2.2.4.7. Indijanske pravljice

Ker se posamezna indijanska plemena med seboj močno razlikujejo po svojem vrednotno-normativnem konsenzu, jih je potrebno obravnavati ločeno.

Prvo pleme so Irokezi, ki prebivajo na SV Severne Amerike in V Kanade. Iz pravljič je razvidno, da imajo veliko vlogo pri odločanju ženske, saj le matere načrtujejo poroke svojih otrok. Mati speče hčeram poročni kruh, s katerim se nevesta sama odpravi do ženina. Preden se odpravi na pot, ji mati splete kite in ji z redčilom nariše rdeče proge kot znak zrelosti. Od moškega spola se pričakuje, da bodo dobri lovci in vojščaki: "On je dober lovec in bo odličen mož." (Evetts-Secker 1999a, 40) Oblika zakonske zveze je poliginija, saj je moški lahko poročen z več ženskami hkrati. Medtem ko moški lovijo, ženske nabirajo koreninice, zelenje, jagode in oreščke. Materino sprejemanje odločitev izvira iz pomembne značilnosti Irokezov. Irokeškim klanom namreč vladajo ženske (the clan mother), ki sprejemajo odločitve, povezane z zemljo, naravnimi viri in sorodstvom ter porokami. Vojaške in trgovske odločitve sicer sprejemajo moški, vendar so ženske tiste, ki izvolijo predstavnike vsakega plemena. V pravljičah se večinoma omenjajo le ženske, saj tudi v realnem življenju moški zapustijo vas poleti in se vrnejo sredi zime, saj je to čas letnega lova. Zanimivo je, da si moški previdno odstranijo vse obrazne in telesne dlake, medtem ko jih ženske pustijo rasti, kar je tudi razvidno iz ilustracij, priloženim pravljičam. (Iroquois)

Analizirano po: Evetts-Secker 1999a

Naslednje pleme so Vabanakiji, ki prav tako živijo na SV Severne Amerike. Iz pravljic je moč ugotoviti, da je za dečke pomembno, da znajo plavati, streljati, teči in se boriti. Opazna je izredna ljubezen matere do sina. Pri Vabanakijih je oče tisti, ki ureja poročne zadeve, in on odloči, ali bo svojo hčer dal snubcu ali ne. V pravljici Čarobna punčka iz sladke trave je oče, ki je tudi poglavar plemena, zelo zaščitniški in bodoči ženin mora skozi trdno preizkušnjo, kjer se dokaže kot dober vojščak, da bi pokazal, da je vreden nevestine ljubezni. V tem plemenu so bili v zgodovini lahko poglavarji le moški, danes pa so lahko tudi ženske. (Wabanaki)

Analizirano po: Evetts-Secker 1999b

Tudi pri Čipevih so vloge razdeljene podobno kot pri ostalih plemenih: ženske kuhajo, skrbijo za otroke, moški pa so lovci in vojščaki. Da lahko moški vodenje plemena, mora na svoje duhovno potovanje, kot je lepo prikazano v pravljici Prva koruza. Oče in sin postavita koč, sin se očisti, vstopi v koč in začne postiti ter si s tem simbolično razvije svojo osebnost. Poglavarji so lahko bili le moški (danes so lahko tudi ženske). (Chippewa)

Analizirano po: Evetts-Secker 1999c

2.2.4.8 Kitajske pravljice

Pri kitajskih pravljicah je precej opazen vpliv taoizma in konfucionizma, saj so poudarjene modrost, učenost, skromnost, ljubezen, veliko pravljic pa je precej filozofsko orientiranih, kar otroke že od malih nog navaja na pomen življenjske modrosti in filozofije v vsakdanjem življenju. Vendar se lahko izobražujejo le moški, ženska vloga je le v gospodinjstvu. Moški lahko napredujejo po socialni lestvici z učenostjo in z izpiti. Ko so vsi opravljeni, je mladenič sprejet pri cesarju in odlikovan z državnimi častmi. Iz tega izvirajo tudi njihovi poklici – moški namreč opravljajo pomembne uradniške službe. So tajniki, vojvode, predsedniki vlade, ječarji, zdravniki in podobno. Vodijo državo, medtem ko so ženske na dvoru (poleg cesarjeve družine) le služabnice, ki ves čas skrbijo za dvorjane in jim strežejo. Moški delujejo tudi kot duhovne vodje; dečke že pri petih letih poučujejo v branju svetih knjig, da lahko postanejo menihi. Ženske kljub brihtnosti nikakor ne morejo doseči dobrega poklica ali se z izobrazbo uveljaviti v družbi, kar dobro dokazuje naslednji citat, ko reče svak bratovi ženi: "Pošteno si naju oštela in prelisičila! Vidim, da si bistra in imaš dar

govora. Če bi bila ti moški, bi že zdavnaj imela doktorski naslov." (Kitajske pravljice 1984, 11)

Vloge so pogojene tudi z družbenim statusom. Služabnice, kot že omenjeno, skrbijo za cesarje, jim kuhajo, jih spremljajo in stojijo ob strani, poleg njih pa imajo cesarji še lastne pevke in plesalke, ki so v popolnoma podrejenem položaju. Ženske na vasi oziroma v gospodinjskih, kjer si streho nad glavo delijo z moškimi, pa kuhajo, iščejo gozdna zelišča in koreninice ter šivajo oblačila. Smatra se, da so moški tisti, ki prinašajo denar v družino: "Ker smo vsa ta leta morali skromno živeti in ni bilo nobenega moškega pri hiši, ni bilo zaslužka in nismo imeli stikov s sorodniki." (prav tam, 122) Moški so lovci, ki hodijo v gozd loviti živali in sekati drva, ribarijo, velikega pomena zanje pa ima lokostelstvo, saj se s svojimi strelskimi sposobnostmi postavljajo pred prijatelji. Cesarji takšnih del ne poznajo; oni vodijo državo, v prostem času pa veliko pozornost namenjajo igranju šaha in kart. Moški pa so imeli še eno prav posebno vlogo – po cesarjevem navodilu so morali graditi Veliki zid. Obveznost je veljala za vse moške, ženske so jo bile oproščene, saj so morale doma skrbeti za otroke, poleg tega pa so prešibke za takšen projekt. (prav tam, 199)

Tendenca staršev je, da se otroci čim prej poročijo, kar pomeni okrog starosti petnajstih let. "Tako se je zgodilo, da je bila deklica stara osemnajst let, pa še ni bila zaročena." (prav tam, 99) Ženitvene ponudbe določajo starši, končno odločitev pa potem sprejmejo skupaj z otrokom. Po poroki je običaj, da gre žena živeti k možu (patrilokalne družine), le v primeru, če ni moških dedičev, pa nadaljuje priženjeni zet rod ženinih staršev, v katerih hiši živi (matrilokalna družina). Zanimivo je, kako mladenič razloži dekletu, kakšen je pomen poroke po tem, ko ji izpove ljubezen, ki je ona ne razume, saj je njegova sestrična: "Ljubezen, o kateri govorim, ni ljubezen med sorodniki, marveč ljubezen med fantom in dekletom, da, med možem in ženo. " "Ali je mar kakšna razlika v tem?" "Seveda je, če se ljubita mož in žena, sta ponoči drug poleg drugega." (prav tam, 124) Moški so v zakonu v superiornem položaju, ženske imajo omejeno stopnjo svobode: "Ženi, ki je zdaj že več kot dvanajst let zdržala pri njem, je sčasoma dovolil nekoliko več svobode." (prav tam, 94) Žena mora pomagati tašči pri hišnih opravilih, ko pa dobi moški pooblastila za opravljanje službe v katerem drugem kraju, ga mora le-ta spremljati. So precej zveste, saj kljub groznemu ravnanju moža obdržijo zakon, a se mora moški pri tem pokoriti. V pravljici Brezsrčni soprog (prav tam, 99) se je moral priženjeni Mosi, ki je z ženo, s katero je dobil tudi premoženje, grdo ravnal, ponovno priženiti. Žena Zlatka mu je najprej pljunila v obraz in ga začela grdo zmerjati, saj je kljub svoji zvestobi in odpuščanju morala po stari kitajski navadi stresti svojo

jezo nad moževo nezvestobo; šele potem je bila zadeva med njima poravnana in dana možnost, da sta se vnovič poročila.

Analizirano po: Kitajske pravljice 1984

2.2.4.9 Turške pravljice

Tudi v turških pravljicah igra velik pomen ženska lepota (primerjajo jo s štirinajst dni starim mesecem), saj le lepa ženska, ne glede na socialni položaj in status, prepriča moškega. Princ se zaljubi v dekle že samo takrat, ko le sliši za njeno lepoto, preden jo sploh na lastne oči vidi. Od žensk se pričakuje, da se bodo čim bolj bogato poročile in osrečile moškega, ki je v pravljicah večinoma prikazan kot princ, če pa je njegov izhodiščni položaj nižji, zagotovo obogati in tako ženi omogoči brezskrbno življenje. Njegova vloga je le, da žensko zaprosi za roko, in ona se v večini primerov tudi strinja. Izjeme so le, kadar želi zatrdni dokaz, da si jo moški zasluži oziroma da je dovolj pogumen, in takrat ga pošlje na (ponavadi tri različne) preizkušnje.

Ko se poročita, je glavna ženina dolžnost, da rodi otroka in skrbi zanj, medtem ko podrobnejše vloge in naloge princev in princesk niso opisane. V prikazu življenja preprostih vaščanov so vloge razdeljene glede na fizične sposobnosti moških in žensk. Predstavniki moškega spola so drvarji, lovci, ribiči, obdelovalci njive, medtem ko ženske ostajajo doma, skrbijo za potomce, za domače živali, pletejo, šivajo in vezejo.

Močno izstopa motiv ljubosumja, katerega nosilke so predvsem zlobne ženske. V številnih pravljicah (Princ Jelen, Lepotica Roža, Tri pomarančne vile, itd.) si častihlepne ženske želijo prinčeve roke, čeprav se zavedajo, da ima princ že svojo lepo izvoljenko, na katero so zaradi njene silne lepote blazno ljubosumne. Ker se zavedajo, da so same grše, sežejo po prevari, ubijejo prinčevo zaročenko (le-ta kasneje oživi s čudežno pomočjo) in se pretvarjajo, da so one njegove mladoporočenke in da je na njihov drugačen videz vplivala le bolezen. Pri tem je opazna tendenca ženskih predstavnic, da se poročijo s čim premožnejšim moškim, ki ji bo zagotovil lagodno življenje.

Analizirano po: Bain 1978

2.2.4.10 Vietnamske pravljice

V vietnamskih pravljicah je izrazit vpliv budizma, kar kaže močno poudarjanje pridnosti, delavnosti, poštenosti, učenja in skrbi za družino. Pesmi Budinih odposlancev opozarjajo vojščake, da se je nesmiselno bojevati in da je bolje, če se vsi vrnejo k svojim ženam in nevestam, k materam in otrokom ter poskrbijo zanje: "Če človek malo premišljuje, / se brž predrami in zave: / doma ga sreča pričakuje, / objem otrok, objem žené." (Vietnamske pravljice 1969, 18) Junaki so nagrajeni za svojo pridnost in tudi njihova delavnost je razlog, da se oseba nasprotnega spola zaljubi vanj ali vanjo. Družba spoštuje ženske in moške, ker so dobrega srca, lepota pa je v večini primerov postranskega pomena, saj jih prepriča le lepa notranjost. Dekleta se zaljubijo v fante, čeprav so le-ti predstavljeni kot iznakaženi spački, saj jih prepričajo s svojimi sposobnostmi, predvsem s petjem. Njihova pridnost in poštenost pa je kljub temu na koncu vedno poplačana z metamorfozo, ko postanejo lepi mladeniči.

Karakteristike protagonistov se poleg vseh moralnih vrednot kažejo tudi v lepem izgledu. Žensko lepoto se primerja z lepoto pomladanske rože, pred katero osupnejo vsi moški. Predvsem starši znajo biti to takšnih hčer zelo zaščitniški, in za snubce postavijo pogoje, da so spretni vojskovodje, odlični pesniki in nadarjeni glasbeniki. Kraljeviči se potem borijo za princeskino naklonjenost, njih pa poleg lepote prepriča predvsem fantova nadarjenost in preprostost, ne marajo namreč vzvišenosti. Za poroke je značilna možnost prehoda med različnimi družbenimi sloji in hudobne, povzpetniške in samovšečne ženske si na vso moč želijo osvojiti prinčevo srce. Ker princ ponavadi izbere lepo in pridno dekle, ji želijo njene sestre in mačeha (motiv mačehe je izredno podoben motivu iz Grimmovih pravljic) ponagajati, in jo v večini pravljic tudi ubijejo. Kljub temu pa prinčeva nevesta zaradi dobrote oživi in na koncu srečno živi s svojim dragim. Čeprav ima kot princeska omogočeno lagodno življenje, pa se sama odloči in pomaga na dvoru pri čiščenju, kuhanju in je ves čas ustrezljiva, kar zelo dobro opisuje pravljica Tam in Kam, vietnamska variacija Grimmove Pepelke. Moški, ki pa namenoma iščejo najlepše in najbogatejše dekle, ne da bi se pri tem ozirali na njene osebne lastnosti, so kaznovani tako, da dobijo staro in grdo nevesto.

Vloge glede na spolno determiniranost se delijo glede na stopnjo težavnosti. Moški so tako lovci, drvarji, delajo na polju, kjer orjejo, pasejo bivole in koze ter lovijo ribe. Imajo tudi vlogo krojačev in trgovcev, ki na trgu v času sejma prodajajo riž, izdelke iz bambusa in vezenine. Ženska naloga je predvsem skrbeti za otroke, jim prepevati pesmi in nuditi čustveno oporo. Medtem ko je moški na delu, pospravijo hiško in pripravijo kosilo, velikokrat pa tudi spletejo različna oblačila, vezejo tkanine in pletejo košare. K skupnemu gospodinjstvu

prispevajo tudi z iskanjem dračja, lovljenjem rakov na riževih poljih in pobiranjem riža. Vendar se te vloge precej prepletajo, saj različne okoliščine prisilijo posameznike k temu, da sami poskrbijo zase in se tako lotijo del, ki so sicer bolj značilna za predstavnike nasprotnega spola. Tako moški velikokrat sami spletejo bambusove slamnike, košare in rogoznice. Deklice, ki ostanejo brez očetov in živijo le s sestro in mačeho, pa morajo gnati bivole na pašo, si same zgraditi kolibo ali naloviti ribe, kar pa opravijo popolnoma uspešno in brez posebnih muk.

Izobrazbo si lahko pridobijo le moški. V zgodbicah pogosto teče beseda o izpitih, kjer nadarjeni študentje vse prekosijo z umom in bistrostjo. Pretendenti tekmujejo drug z drugim v spoznanju, iznajdljivosti, filozofiji itd. Izpite prestajajo mladeniči zato, da bi si pridobili ugled in veljavo. Vse to se nanaša na prastari kitajski običaj, po katerem je v državi vladal cesar s pomočjo višjih uradnikov, ki so jim Kitajci rekli "kvún", Evropejci pa jim pravijo mandarin. Do izpitov imajo pravico prav vsi mladeniči, ne glede na socialno poreklo. Učenjaki so po uspešno opravljenih izpitih nagrajeni z dragoceno obleko, osebno zastavo in telesno stražo. Tudi iz tega aspekta je lažje razumljiva izrazito moralna poteza v vietnamskih pravljicah – delo in učenje sta visoko vrednotena; revež ima isto pravico kot bogataš. (prav tam, Sprema beseda: O pravljicah iz Vietnama, Branko Rudolf)

Analizirano po: Vietnamske pravljice 1969

2.2.4.11 Arabske pravljice (zgodbe iz 1001 noči)

V pravljicah je opazna raznolikost poklicev, ki pa jih opravljajo le moški. To so na primer ribič, drvar, zdravnik (zdravilec), nosač, trgovec, vrtnar, menjalničar (ta vloga pripada Judom, kar nakazuje, da so Judje že od nekdaj spretno ravnali z denarjem), pek, krojač, učitelj, brivec, mizar in podobno. Vloga moža v družini je namreč vzdrževanje družine: "Ribič sem, ki mora vzdrževati svojo družino, ..." (Pripovedke iz Tisoč in ene noči 1994, 50) Prav tako so moški tudi vezirji in ostali državni dostojanstveniki. Ženske v javnem življenju z izjemo poročnih obredov niso omenjene. Na porokah pa so nevestine družice ter plesalke, glasbenice ali pevke. Ker zgodbe opisujejo zlasti življenje bogatašev, ni razvidno, kakšna dela razen skrbi za otroke opravljajo žene, saj za gospodinjstvo skrbijo sužnje, ki skuhajo, počistijo in pospravijo.

Orientalški vpliv se v veliki meri kaže v dojemanju ženskega videza. Žensko telo je opisano kot privlačno, zapeljivo. "Vsi pogledi pa so viseli na njeni gibki postavi, njenih

spretnih gibih in gladkem sijaju njene bronaste kože." (prav tam, 261) Ženska je zmožna z ljubkimi koraki in pozibavajočimi se boki moškega premamiti in ga spraviti v skušnjava: "... pa sem se znašel med štiridesetimi dekleti tako očarljive lepote, da sem bil skoraj ob pamet. Ovite so bile v zlato izvezene obleke in bile so ljubke kot gazele v stepi in gibke kot gepard v puščavi in videti so bile mile in vesele kot cvetlice v oazi." (prav tam, 45) Vendar pa je prav tako zelo pomembna tudi moška lepota, saj so tudi mladi fantje prikazani kot izjemni lepotci, nad katerimi so vsi očarani: "Ko pa so Hasana bolje videle, jih je sijaj njegovega obličja tako ganil, da so bile primorane vedno znova pogledovati k njemu." (prav tam, 69)

Moški imajo ženske velikokrat le za spolni objekt, kot na primer razbojniški poglavar v Zgodbi o Ali Babi in štiridesetih razbojnikih, ki si poželjivo predstavlja, kaj vse bo počel z ženama (še posebej z izjemno lepo sužnjo Mardžano), ko bosta enkrat v njegovih rokah. Podobno ravna tudi Šahrijar, ki si da vsako noč pripeljati eno dekle, ki mu do sončnega vzhoda krajša čas, potem pa jo usmrti (okvirna zgodba 1001 noči). Toda niso vedno moški krivi ženske nesreče. Velikokrat se ženske same spustijo v podrejen položaj in se uklonejo moškemu: "Tedaj so me povabile, naj sedem na visok divan in mi govorile: 'Danes boš naš gospod in zapovednik, in me tvoje sužnje. Samo ukaži in ubogale te bomo. Veseli se, tujec, in počni, kar te je volja!'" (prav tam, 45) Tudi v Zgodbi o okamenelem princu in pisanih ribah se ženska sama pusti ljubimcu v znak svoje vdanosti trpinčiti in poniževati.

Poleg tega so ženske prikazane kot precej razuzdane, saj v številnih pravljicah prevarajo može. Tako je tudi povod za Šahrijarjevo pobijanje devic spoznanje, da ga je žena varala z njegovimi črnimi sužnji, prav tako pa tudi njegovega brata, kar se zdi kralju nedopustno, da celo najmogočnejšega džina vara ženska, za katero verjame, da ga ljubi. Prav pogosto se znajde tudi ženska v nadrejenem položaju, ko ukazuje možu, ta pa mora izvrševati njene ukaze. Primer je prepirljiva, oblastna in hudobna Fatma v Zgodbi o čevljarju Marufu, ki prijaznega in nežnega moža pretepa, klofuta ter mu meče lonce v glavo, on pa se ji vse to dopušča. Sosedje ga zaradi tega okličejo za copato: "O ti copatar, zakaj pa se bojiš svoje žene? Če bi bila moja žena taka kot tvoja, bi ji že pokazal ... " (prav tam, 305)

Analizirano po: Pripovedke iz 1001 noči 1994

2.2.4.12 Evropske (Grimmove) pravljice

V Grimmovih pravljicah opravljajo poklice le moški, ženske se poklicno omenjajo le kot kuharice, mlada dekleta pa so dekleta. Moški so tako vozniki, krčmarji, lovci, drvarji,

gozdarji, ribiči, mlinarji, krojači, strugarji, čevljarji, zdravniki, godci, mizarji, kuharji, rudarji in po potrebi vojščaki. Medtem ko moški hodijo na delo, ženske ostanejo doma, skuhajo kosilo, pospravijo in počistijo po hiši, operejo perilo, predejo in šivajo ter skrbijo za otroke. Moški vidijo žensko predvsem v vlogi za štedilnikom, kar ji tudi že skoraj zaničljivo povejo: "Rekli so: 'Kar z nami pojdi, Kosmatinka, za kuhinjo boš že dobra. Lahko boš ogrebala pepel.' ... Potem so jo poslali v kuhinjo, da je nosila drva in vodo, netila ogenj, skubla perutnino, čistila zelenjavo in sploh opravljala umazana dela." (Grimm 1999, 201) Takšna delitev vlog se prične že v otroštvu, saj starši pošiljajo dečke v vaještvo, dekleta pa ostajajo doma in se pripravljajo na vlogo gospodinje. Vendar so v sili razmer (npr. če ni očeta) pripravljene poprijeti tudi za lažja moška opravila, kot na primer pomagati na polju ali uloviti kakšno ribo.

Življenje na dvoru pa je drugačno. Princeske se le igrajo in skrbijo za to, da so lepe in krasno oblečene. Kar nekaj kraljičen je takih, ki so izredno prevzetne in ošabne ter zavedajoč se svoje lepote, odklanjajo snubce. Nihče, ki ni lep in ki jim ni enak po socialnem statusu, jih ni vreden. Tudi ostale ženske močno hrepenijo po prinčevi ljubezni, ki bi jim zagotovila lagodno življenje, in zaradi tega so pripravljene preseči marsikatero mejo, kot na primer Pepelkini sestri v Pepelki, ki si odrežeta palec in peto, da bi jima pristajal čevljiček, ki je služil kot dokaz, da je prav le prinčevi ljubljene.

Moški še bolj očitno podlegajo ženski lepoti, ki je v Grimmovih pravljicah izrednega pomena. Kraljeviči se poročajo le z lepoticami in med seboj velikokrat tekmujejo, kdo si bo pridobil njeno naklonjenost. Njihova lepota se povzdiguje v višave in je predstavljena kot najbolj zaželjena ženska karakteristika: " ... , najmlajša pa je bila tako lepa, da se je še sonce začudilo, kadar ji je pogledalo v obraz." (prav tam, 5) Poleg sodijo tudi lepa oblačila, kot na primer pri Pepelki, ki jo kraljevič vidi kot lepotico šele, ko je spodobno urejena. Zaradi izjemne lepote deklet so predvsem očetje ponavadi zelo zaščitniški in so oni tisti, ki dokončno potrdijo ženine in jim dajo dovoljenje, da se poročijo z njihovimi dragimi hčerami. Za to se morajo mladeniči še posebej izkazati in nemalokrat kralji celo priredijo tekmovanje s številnimi preizkušnjami ter nevesto obljubijo tistemu, ki se bo najbolje odrezal.

Ženske in dekleta so pogosto prikazane pasivno, saj ne znajo rešiti problema in le planejo v jok ter čakajo, da jim bo nekdo pomagal. To velja zlasti za bogatašnje in kraljične, ki so navajene, da jim vsi ves čas strežejo. Nasprotno pa se preprosta dekleta veliko bolj znajdejo in rešijo sebe ter pogosto še bratca iz težavnih situacij, kot na primer Metka v pravljici Janko in Metka, ki ju reši iz čarovničnih krempljev. Večinoma pa so moški prikazani kot tisti, ki se dobro soočijo z naravo in njenimi silami ter si jo s pomočjo sile tudi podredijo.

V nadrejenem položaju so večinoma predstavljeni predstavniki moškega spola. Ponovno pa je opazna razlika med pripadnostjo družbenemu sloju. Na dvorih in gradovih imajo dominanten položaj res zlasti moški, ki uveljavljajo svojo avtoriteto in se ne ozirajo na mnenje žene, kar je razvidno v pravljici Dvanajst bratov, kjer želi kralj pobiti svojih dvanajst sinov in od načrta ne odstopi kljub ženinim prošnjam in molitvam. Nasprotno pa glede hierarhije odnosov na deželi ni mogoče postaviti trdnih trditev. Enkrat so moški tisti, ki ukazujejo ženskam in jim dajejo imperitive, kako naj gospodinjijo, kako naj se vedejo ipd., drugič pa se ženske vedejo ukazovalno in izsiljujejo moške, ki se potem trudijo ugajati svoji izbranki ter zato storiti tudi marsikaj nevarnega in prepovedanega.

Kot so po eni strani ženske prikazane kot nemočne in potrebne moške pomoči, so na drugi strani izjemno hudobne. Zloba je glavna lastnost mačeh, ki so do svojih lastnih hčerk pristrane, pastorka pa zanemarjajo, pretepajo in jim nalagajo ogromne količine dela, medtem ko ostale hčere lahko lenarijo. Poleg tega so nanje tudi izredno ljubosumne in se jih večkrat želijo celo za večno znebiti. Še hujše so čarovnice, ki žrejo otroke, npr. tista v Janku in Metki, ki s sladkarijami premami naivna otroka, potem pa si ju želi skuhati za obrok.

Analizirano po: Grimm 1999

2.2.5 Primerjava družbenih vlog v pravljicah iz različnih kultur

Vsaka kultura s svojim vrednotno normativnim konsenzom zaznamuje pravljice, v katerih se tudi izražajo ustaljene ter pričakovane družbene vloge glede na spol. Primerjalno sem prišla do spoznanja, da se vzorci delitve vlog (sicer vsak s svojimi posebnostmi) v različnih kulturah ponavljajo, vendar je potrebno upoštevati obliko družbene ureditve.

V rodovno plemenskih skupnostih v pravljicah je delitev vlog popolnoma praktična glede na fizične sposobnosti posameznih spolov. Moški, ki so fizično močnejši, opravljajo težja dela, za katera je potrebna moč. Tako se odlikujejo kot lovci in drvarji, gradijo bivališča, izdelujejo čolne, gonijo vole ter se po potrebi bojujejo. Ženske so nabiralke, pletejo košare, šivajo, kuhajo ter rojevajo otroke in se posvečajo njihovi vzgoji. To je povsem univerzalna delitev, opazne so le nekatere posebnosti za določene kulture in njihov način življenja, ki je pogojen z naravnimi agensi (avstralski staroselci se na primer ukvarjajo z izdelovanjem bumerangov, eskimske žene pa pletejo rogoznice). V sili razmer se tudi ženske odpravijo na lov, saj jih k temu prisilijo okoliščine in če želijo preživeti, nimajo druge možnosti, kot da

presežejo ustaljene ženske vloge. Ker je esencialen pogoj za preživetje skupnosti sodelovanje moških in žensk, saj oboji enakovredno doprinašajo koristi k skupnosti, med spoloma ni izoblikovane stroge hierarhije, saj lahko tako najbolj uspešno kljubujejo težkim življenjskim razmeram. Enkrat bolj odločajo moški, drugič ženske, kot na primer pri Indijancih, kjer imajo v plemenu Irokezov dominantno vlogo ženske, pri Čipevih pa so poglavarji le moški.

Drugačna slika se pokaže v mestih, kjer se že razvija obrt. Takšne pravljice so arabske, afganistanske, čilenske, kitajske in evropske. Poklice opravljajo samo moški, ki so krojači, trgovci, rudarji, čevljarji, peki, učitelji, zdravniki ipd. Za poklicno dejavnost se urijo že v otroštvu, saj jih starši kot mlade dečke pošiljajo v vajeništvo. Tudi šole obiskujejo le dečki, kar je najbolj eksplicitno prikazano v kitajskih in vietnamskih pravljicah, kjer smejo izpiti opravljati le moški, zaradi česar se ženske včasih smatra celo kot neumne. Le-te so ta čas, ko gredo moški na delo, doma, kjer kuhajo, pospravljajo, pometajo, čistijo, in kar je najpomembnejše, skrbijo za otroke ter jih vzgajajo. Zaradi takšne delitve dela se gleda na moške kot na tiste, ki skrbijo za družino in so najbolj odgovorni za njeno stabilnost, s tem pa so prikazani nadrejeni in v številnih pravljicah, kjer je dogajalni prostor mesto, imajo očetje glavno besedo.

Še večja hierarhija odnosov pa je opazna na dvorih, kjer ima kralj absolutno oblast in se sam odloča, ali bo upošteval kraljičine nasvete ali ne. Tudi vsa pomembna državniška in uradniška mesta zasedajo le predstavniki moškega spola, torej je vodenje države prepuščeno le njim. Ženske se na dvorih poleg kraljevih sorodnic pojavljajo le kot kuharice in plesalke, pevke ter spletične. Vloga princev in princesk je le, da se ustrezno poročijo. Ves ostali čas pa zlasti princeske namenjajo svojemu izgledu, oblačenju in igranju. Izjema so vietnamske pravljice, ki z močnim poudarjanjem pridnosti in delavnosti prikažejo, da se delo ne konča, niti ko se neka oseba povzpne na visok družbeni položaj. Na tem mestu je zanimivo narediti komparacijo vietnamske Pepelke (pravljica Tam in Kam) s Pepelko bratov Grimm. Zasnova pravljice je enaka, razlika pa je v tem, da se Grimmova pravljica konča, ko se princ in Pepelka poročita ter ne govori o tem, kaj je kdo potem počel, a če pogledam ostale njune pravljice, lahko sklepam, da zagotovo ne bi opisovala pretiranega dela, ampak le lagodno kraljevsko življenje. Nasprotno pa se vietnamska variacija nadaljuje po poroki, ko Pepelka še vedno pridno čisti in pospravlja po dvoru (klub služabnikom in služabnicam) ter pomaga stari gospe, ki ji je bila nudila pomoč v času stiske. Princeske so precej pasivne, saj znajo ob pojavu težav le jokati in čakati na princa, da jih bo rešil.

Oblika ureditve zakonske zveze je v pravljicah različna in največkrat odraz družbe. Za evropske, arabske, turške in kitajske pravljice je značilna monogamna zakonska zveza, torej zakon dveh odraslih. V afriških, avstralskih, amurskih in indijanskih pravljicah pa prevladuje poligamna ureditev, in sicer poliginija (en moški lahko ima več žena). Takšna forma se je v realnem življenju izoblikovala predvsem v družbah, kjer veliko moških kot vojščakov izgubi življenje, zaradi česar je žensk več kot moških in je funkcionalno, da se dve ali več žensk porazdeli na enega moškega.

V številnih pravljicah se želijo ženske poročiti le iz koristoljubja, saj bi jim bogat partner omogočil lagodno življenje. Ker imajo pri tem tekmice, se jih poskušajo na takšen ali drugačen način znebiti. Sploh v vietnamskih in turških pravljicah je prikazano, kako zelo se mačehe trudijo onemogočiti poroko pastorki ter na njeno mesto postaviti svojo lastno hčer. V plemensko rodovnih družbah pa ni glavni moški adut premoženje, temveč sposobnost lova, saj lahko moški le z lovom ženski zagotovi preskrbo s hrano.

Moški si pridobijo nevestino naklonjenost na različne načine. Lahko jo rešijo, zaradi česar se jim ženska sama preda, v veliko pravljicah pa za njeno ljubezen tekmujejo. Morajo skozi številne preizkušnje, da se dokažejo, da so dovolj dobri zanjo. To morajo v večini primerov dokazati nevestinemu očetu, ki je do hčerke zelo zaščitniški. On je tudi tisti, ki potrdi poroko in da snubcu dovoljenje za hčerino roko. V nekaterih pravljicah ima to pravico odločanja le oče (zlasti v čilskih), v drugih se odločijo starši in hči skupaj, spet v tretjih pa se odloči le mati (v eskimskih).

Ena najočitnejših instanc v pravljicah je lepota, ki je kot univerzalna vrednota, sicer različno normirana, prisotna prav v vseh pravljicah. To ima svoje pozitivne in negativne konsekvence: protagonisti so vsi lepi, saj se s tem otrok lažje identificira z njimi, hkrati pa jih poskuša posnemati v njihovih dejanjih, ki so vedno definirana kot ideal dobrega. Po drugi strani pa pošiljajo sporočilo, da je lepota pomembnejša od česarkoli drugega.. Mladenci se zaljubijo v dekle na prvi pogled le na podlagi videza, nekateri si ji želijo za ženo že samo takrat, ko le slišijo za njeno lepoto, preden bi jo sploh sami videli in spoznali. K temu veliko pripomorejo tudi oblačila, ki lepotičko še olepšajo. Tako se je princ začel zanimati za Pepelko šele, ko je le-ta blestela v najlepših oblačilih, ko pa je bila ponovno v raztrganih cunjah, jo je komaj prepoznal. Najbolj zapeljivo so prikazane arabske ženske, ki s svojo orientalsko lepoto, seksipilnimi gibi in čutnim plesom popolnoma omamijo moške. Tudi za moški spol je pomembno, da so mladeniči lepi, vendar to ni tako izrazito kot za nasprotni spol. Izjema so ponovno vietnamske in amurske pravljice, kjer se dekle najprej zaljubi v fantovo dobroto, v

njegove sposobnosti in znanja ter ga vzljubi kljub grdemu videzu. Kljub temu pa se na koncu še takšen spak spremeni v lepotca, saj je bil prej pod urokom in ga je dekle s svojo ljubeznijo odčaralo. In spet smo pri pomembnosti lepote.

Sinovi so v plemensko-rodovnih skupnostih bolj zaželjeni naraščaj kot hčere, saj si starši želijo otroka, ki bo lahko poskrbel za njih, ko bodo ostareli. In le fantje so po prepričanju staršev sposobni s svojo večjo fizično močjo vzdrževati družino in skrbeti za zalogo hrane, kar je tudi zelo očitno razvidno iz eskimskih, amurskih in afriških pravljic.

V družbah, kjer obstajajo še določena totemska verovanja, morajo odraščajoči fantki kot za dokaz moškosti prestati poseben iniciacijski obred, ki mu ženske ne smejo prisostvovati. V avstralskih pravljicah morajo opraviti proces obrezovanja, pri Čipevih pa morajo na duhovno potovanje, na katerem se postijo, kar je dokaz zrelosti in vstopa v odraslost.

Ženske so v pravljicah prikazane precej ambivalentno. Nekatere so pasivne, uboge, podrejene, prepuščene moškemu rešitelju, a hkrati izjemno dobre in poštene, ostale pa so toliko bolj zlobne. Takšne so na primer čarovnice, ki se pogosto pojavljajo v pravljicah, kjer povzročajo ljudem različne težave. V vseh obravnavanih pravljicah, kjer nastopajo mačehe, so le-te predstavljene strašno hudobno, saj pastorko zaničujejo in ji otežujejo življenje. Vendar so nekateri pravljicarji mnenja, da motiv mačehe izvira iz dejstva, da je nekoč veljala za porodnice visoka stopnja smrtnosti, zaradi česar je veliko otrok ostalo brez rodne matere in so jim pravljice to prikazale kot občni problem, saj so jih potolažile, da niso edini v takšni situaciji in da lahko uspejo kljub odsotnosti enega od staršev. (Goljevšček 1991)

2.3 Empirične raziskave

2.3.1 Skupinski intervju

Populacijo predstavljajo predšolski otroci, za vzorec, torej del preučevane populacije, pa sem izbrala petletne fantke in punčke Vrta Anice Černejeve Mavrica Celje, dne 26. in 27. februarja 2009. Pogovarjala sem se ločeno s sedmimi dekletimi in petimi dečki, saj je tudi v skupini več deklic kot dečkov. Pred tem sem si pripravila izhodiščna vprašanja, ki so me usmerjala, vendar sem se morala precej prilagajati otrokovim odgovorom. Spoznanja sem strnila v naslednje ugotovitve:

1. Najljubši liki v pravljicah. Otroci v tej starosti še ne ločijo povsem pravljic od risank, zato so tudi kot najljubše pravljice naštevati nekatere risanke. Deklice imajo pravljice rade, od tega so jim najbolj pri srcu Pepelka, Sneguljčica, Trnjulčica, Lepotica in zver, živalske pravljice, še bolj pa so trenutno navdušene nad 'Winxicami'. Klub Winx je animirana serija, ki se predvaja ob sobotah in nedeljah ob 7.55 na Kanalu A. (Tv vsebine za Kanal A) 'Winxice' predstavlja šest lepih in zapeljivih deklet (glej Sliko 1), ki so ves čas moderno oblečene (opazka deklet je bila, da kažejo popke, kar jim je bilo zelo všeč), njihova glavna naloga pa je, da se borijo proti zlobnim silam, ki jih simbolizirajo čarovnice, ter pri tem uporabljajo svoje čudežne moči, na pomoč pa jim priskočijo njihovi fantje, Specialisti. (<http://www.winxklub.si/>) Dečki pravljic ne marajo, zlasti ne Grimmovih, saj pravijo, da so preveč 'punčkaste'. Bolj so jim všeč risani junaki Superman, Batman in Spiderman. Radi imajo tudi Kekca, Tom&Jerrya, od pravljic pa so omenili Sovico Oko pisateljice Svetlane Makarovič.

Slika 1: Klub Winx

Vir: <http://th24.photobucket.com/albums/c6/winxfan1432/winx.jpg>

2. Kaj je otrokom najbolj všeč na pravljичnih likih. Punčke se pri ženskih junakinjah najbolj navdušujejo nad roza in bleščečimi oblekami (kar 4 dekleta od 7 so bila na dan pogovora tudi sama oblečena v roza oblačila) ter nad lepoto protagonistk. Le ena deklica je omenila, da ji je všeč, da je Pepelka nagrajena za pridnost. Na moških, ki jih kar vse dojemajo kot prince, pa so stvari, ki jih imajo najraje, krona, hlače, kravata, modra obleka in to, da so lepi ter da poskrbijo za princesko, ko je v težavah. Fantkom ni ne na enem, ne na drugem spolu všeč prav nič, ali pa tega niso želeli priznati. Za ženske like v pravljicah so trdili, da so neumni in da jih ne marajo, ker nimajo mečev in ker se želijo ves čas le poljubljati. Za prince pa so rekli, da sploh niso pravi principi, saj se ne znajo bojevati na pravilen način. S tem se nakazuje oddaljenost oz. bolj natančno odtujenost od pravljичnih podob, spolov, ki sta jih npr. vpeljala

brata Grimm za razliko od današnje popularizacije skozi sodobne medije. Oba spola sta mnenja, da je zelo pomembno, da je ženska lepa. Na vprašanje, ali bi se princ zaljubil v princesko, če ne bi bila lepa, so odgovorili nikalno, toda ko sem jim zastavila podvprašanje, kaj bi bilo v primeru, če bi bila princeska sicer grda, a izjemno dobra oseba, so najprej pomislili, potem pa odgovorili, da bi se princ verjetno zaljubil vanjo, saj je tudi dobrota zelo pomembna. Pri tem je bilo očitno, da vsi princeske avtomatsko smatrajo za lepotice in da lepe junakinje povezujejo z dobroto. A ko sta obe instanci ločeni, se še vedno zavedajo pomena poštenosti. Vseeno pa se tega bolj zavedajo fantki, ki so se strinjali, da bi princeska ljubila princa, tudi če ta ne bi imel velikega gradu, medtem ko se je dekletom to zdelo nesprejemljivo, saj je prvi pogoj, da ima princ veliko bogastva.

3. Komu želijo biti otroci podobni. Pri dekletih je očitno vpliv trenutno najbolj priljubljene serije, to je že omenjenega Winx kluba. Ko sem jih vprašala, katerim junakinjam želijo biti podobne, so mi vse skoraj enoglasno odgovorile, da 'Winxicam' ter pri tem začele naštevati njihova imena ter jih opisovati. Izvedela sem, da doma že imajo podobne torbice, kot jih imajo junakinje in da ko bodo starejše, jih bodo posnemale tudi v stilu oblačenja. Za naslednje šolsko leto, ko bodo vstopile v prvi razred, že načrtujejo, kako bodo imele šolske torbe z motivi iz omenjene risanke. Fantki močno zavračajo misel na poroko in trdijo, da so vsa dekleta zoprna in otročja. Želijo imeti takšne lastnosti kot jih ima Batman, saj se želijo bojevati in reševati svet pred nevarnostmi. Te želje se dobro odražajo tudi v odgovoru na vprašanje, kaj so bili letos za maskare. Skupinski intervju sem namreč opravljala 26. in 27. februarja, dva oziroma tri dni po pustnem toroku, ko so bili še vsi pod vtisom šemljenja. Pet deklic je bilo 'Winxic' in ponosno so opisale, kako lepe roza in svetleče obleke so imele. Ostali dve deklici sta bili mušnica in Miki Miška. Medtem pa so bili trije fantje Supermani, eden je bil Spiderman in še peti je predstavljal eno izmed Ninja želv.

4. Otrokova percepcija vlog v družini. Pri odgovarjanju na vprašanje, kaj morajo početi ženske in kaj moški v družini, so se dekleta najprej preusmerila na poroko, o kateri tudi same veliko sanjarijo. Povedale so, da je vloga moškega, da žensko zaprosi na kolenih in ji obljubi večno zvestobo. Nevesta mora biti na poroki skrbno urejena, imeti mora dolgo roza ali belo obleko ter nositi krono, v rokah pa torbico. Ko je par že poročen, pa mora ženska roditi otroka, ga dojit in skrbeti zanj, na sprehode pa ga naj pelje oče. Medtem ko se mati doma ukvarja z dojenčkom, mora moški hoditi v službo. Ženska pa je tudi tista, ki mora pomivati in čistiti. Mnenje fantkov je dokaj podobno, saj tudi oni od ženske pričakujejo, da bo rodila in

skrbela za otroke. Vendar morajo po njihovi presoji hoditi v službi in matere in očetje. Pri fantkih je veliko bolj očiten vpliv družinskega okolja. Trije so se strinjali, da mora ženska prati in pomivati posodo ter kuhati, medtem ko lahko moški hodijo okrog ali pa gledajo televizijo, eden pa je povedal, da morajo tudi moški znati likati, skuhati ter skrbeti za otroka, saj to počne tudi njegov oče.

2.3.2 Intervju z vzgojiteljem

Dne 26. februarja 2009 sem z vzgojiteljem Tomažem Popovičem (iz Vrtca Anice Černejeve Mavrica Celje) naredila kratek strukturiran intervju, da sem dobila vpogled v način soočanja otroka s pravljicami v vrtcu. Zaradi sosledja empiričnih raziskav sem se odločila intervju navesti med besedilom in ne kot ločeno prilogo.

1. Raziskovalka: Ali je po kurikulumu predpisano, katere pravljice prebirati?

Vzgojitelj: Da, obstaja namreč nacionalni kurikulum za področje jezika, ki določa, da je otrokom potrebno prebirati slovenske ljudske pravljice, za ostale pa so določeni tematski sklopi, trenutno je na primer aktualno kurentovanje. Naloga vzgojiteljev je, da sami izberemo konkretne pravljice, za katere se nam zdi, da bodo pritegnile pozornost otrok. V izbor moramo vključiti seveda takšne, ki so nosilke tradicionalnih vrednot, saj otrokom kažejo, kaj je prav in kaj je narobe.

2. Raziskovalka: Ali lahko otroci tudi sami izberejo, kaj želijo poslušati?

Vzgojitelj: Vsekakor. Imajo namreč možnost sami prinesiti knjige in zgodbe od doma, ki so jim všeč. Najraje bi sicer gledali risanke, predvsem tiste, ki so posledica trenda, kot je to trenutno očitno na primeru serije Winx. Te aktualnostne risanke in serije močno vplivajo na otroke, saj stoji za tem močna propaganda in sistem potrošništva, ki otroke oziroma njihove starše spodbuja, da kupujejo številne izdelke z motivi risanih junakov. V skupini otrok potem postane nekako pogoj, da poznaš priljubljeno serijo, sicer se ne moreš igrat z ostalimi. Zaradi tega se poskušamo tem trendom v vrtcih izogniti ter otrokom približati klasične pravljice.

3. Raziskovalka: Kako potekajo procesi branja pravljic?

Vzgojitelj: Z otroki se skupaj usedemo na tla in jaz začnem počasi prebirati pravljico. Ko jo preberem prvič, se o njej ne pogovarjamo, saj je treba otroku pustiti, da jo doživi na svoj način in da jo sam podzavestno predela. Potem jo naslednji dan preberemo še enkrat (razen v

primeru če otroci tega izrecno ne želijo), zaradi česar jih pravljica že bolj pritegne in jim da nove poglede. Skupaj se pogovorimo o njej in primerjamo mnenja. Nato jo preberemo spet čez nekaj dni, saj otrok v njej vsakič odkrije nekaj novega, vsakič mu vzbudi nova razmišljanja.

4. Raziskovalka: *Se otroci srečujejo tudi s pravljicami iz naši drugačnih kultur?*

Vzgojitelj: Ja, pri tem pa nam je v veliko pomoč Cicido, v katerem so zbrane ljudske pripovedke s celega sveta. Drugačnost otroke izjemno pritegne, zanima jih vse, kar ni vsakdanje, včasih jim je drugačnost celo smešna, vendar jim tudi takšne stvari zelo hitro postanejo blizu in jih sprejmejo.

5. Raziskovalka: *Kakšen je Vaš vtis o Grimmovih pravljicah?*

Vzgojitelj: Grimmove pravljice so 'evergreen'. Tako njihova vsebina kot tudi sporočilnost sta večni, zaradi česar se lahko povežejo s katerimikoli otroci. Nekatere so sicer krute, a kljub temu vedno zmaga dobro nad zlim, kar je tudi glavna ideja teh pravljic.

6. Raziskovalka: *Kako pravljice po vašem mnenju vplivajo na otroke?*

Vzgojitelj: Izredno pozitivno. Menim, da se otrok v dobi zgodnjega odraščanja lahko iz pravljic zelo veliko nauči, saj mu pravljice posredujejo moralne vrednote ter kulturne vzorce, ki so pomembni za njegovo integracijo v družbo.

2.3.3 Analiza ankete med dijaki

Anketo sem med dijaki četrtil letnikov I. Gimnazije v Celju razdelila 13. februarja 2009. Razdeljenih je bilo 100 anket. Vrnjenih je bilo 95 anket. Od teh je bila ena neresno izpolnjena. V statistično obdelavo sem vključila 94 anket. Podatke sem obdelala s programom Excel 2003.

1. Tabela 1: Število in odstotek dijakov, ki so oddali anketo, po spolu

moški		ženske		vsi	
št.	%	št.	%	št.	%
46	48,9	48	51,1	94	100

2. Tabela 2: Se spominjaš pravljic iz otroštva? Število in odstotek, po spolu

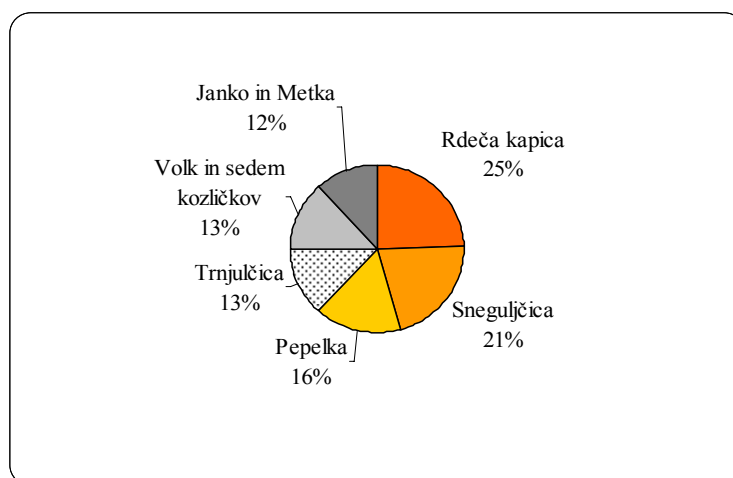
	moški		ženske		vsi	
	št.	%	št.	%	št.	%
da	44	95,7	48	100,0	92	97,9
ne	2	4,3	0	0,0	2	2,1
skupaj	46	100,0	48	100,0	94	100,0

Vse dijakinje se spominjajo pravljic iz otroštva, medtem ko sta med dijaki dva takšna, ki se jih ne, kar predstavlja 2,1 % celotne vzorčne populacije.

3. Tabela 3: Pet najpogosteje navedenih najljubših pravljic, po spolu

moški		ženske		vsi	
pravljica	št.	pravljica	št.	pravljica	št.
Rdeča kapica	34	Sneguljčica	32	Rdeča kapica	63
Sneguljčica	22	Pepelka	30	Sneguljčica	54
Janko in Metka	22	Rdeča kapica	28	Pepelka	42
Volk in sedem kozličkov	14	Trnjulčica	22	Trnjulčica	34
Pepelka	12	Volk in sedem kozličkov	20	Volk in sedem kozličkov	34
Trnjulčica	12	Janko in Metka	8	Janko in Metka	30

3. Graf 1: Delež posameznih pravljic med najpogosteje navedenimi

Med šestimi najljubšimi pravljicami so se znašle le Grimmove pravljice. Dijakinje in dijaki so kot najljubše navedli iste pravljice, le da je pogostost posameznih različna med spoloma. Med

fanti je najljubša Rdeča kapica, med dekleti pa Sneguljčica. Ti dve pravljici imata tudi največji odstotek med 6 najbolj priljubljenimi – Rdeča Kapica predstavlja 25%, Sneguljčica pa 21%.

4. Tabela 4: Najpogosteje navedeni pridevniki, ki po mnenju dijakov in dijakinj najbolje opisujejo ženske like v pravljicah

moški		ženske		vsi	
pridevnik	št.	pridevnik	št.	pridevnik	št.
lepa	36	lepa	40	lepa	76
prijazna	16	prijazna	26	prijazna	42
hudobna	10	hudobna	10	hudobna	20

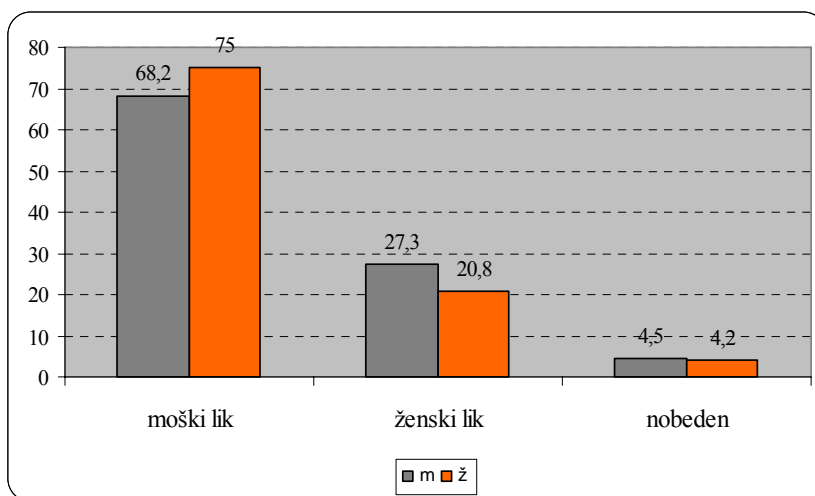
Tako dijaki kot dijakinje so mnenja, da ženske like v pravljicah najbolje opisuje pridevnik lep, ki odstotkovno med tremi najpogostejšimi pridevniki predstavlja 55%, glede na vse odgovore pa 40%. Takoj za tem dojemajo žensko kot prijazno, njena tretja glavna lastnost pa je po mnenju dijakov in dijakinj hudobnost.

5. Tabela 5: Najpogosteje navedeni pridevniki, ki po mnenju dijakov in dijakinj najbolje opisujejo moške like v pravljicah

moški		ženske		Vsi	
pridevnik	št.	pridevnik	št.	pridevnik	št.
pogumen	34	pogumen	28	pogumen	62
močan	30	močan	24	močan	54
lep	16	lep	20	lep	36
pameten	16	bogat	10	pameten	26

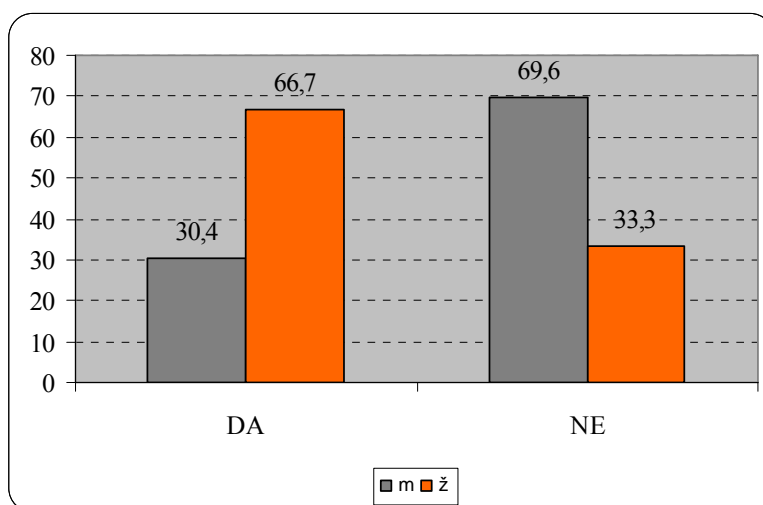
Ponovno sovpadajo mnenja obeh spolov glede treh najbolj tipičnih karakteristik moških likov v pravljicah. Najpogosteje je bil omenjen pridevnik pogumen, ki predstavlja 33% med štirimi pridevniki. Sledita mu pridevnika močan z 29% in lep z 19%. Tretje in četrto mesti si pri dijakih delita pridevnika lep (17%) in pameten (17%) pri dijakinjah pa lep (24%) in bogat (12%).

6. Graf 2: Kateri od spolov se ti zdi v pravljicah prikazan v nadrejenem položaju? (odstotek odgovorov, po spolu)

66 dijakov, to je 70,2%, se stinja, da so moški v pravljicah v nadrejenem položaju. Po spolu se pokažejo razlike. Moške dojema kot superiorne 75% deklet in 68,2% fantov. Nasprotno pa dojema ženske v nadrejenem položaju 27,3% fantov in 20,8% deklet. Po dva predstavnika vsakega spola sta odgovorila, da se jima noben izmed spolov v pravljicah ne zdi prikazan superiorno.

7. Graf 3: Si kdaj želel/a biti podobna kateremu liku iz pravljice? (odstotek odgovorov, po spolu)

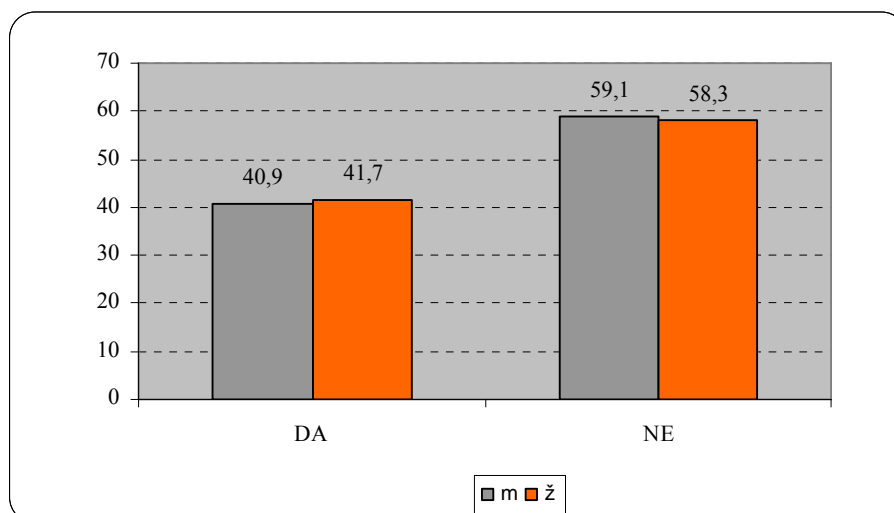
66,7% dijakinj je nekoč želelo biti podobnih pravljичnim likom, medtem ko ta odstotek pri dijakih znaša več kot polovico manj, to je 30,4%, saj si večin fantov (69,6%) ni želela biti podobna pravljичnim junakom.

8. Tabela 6: Kaj so dijaki kot otroci sanjarili, prikaz števila posameznih odgovorov, po spolu

	moški		ženske		vsi	
	št.	%	št.	%	št.	%
Imel/a bom ljubečega moža/ženo, ki bo hodil/a v službo.	10	21,7	20	41,7	30	31,9
Imel/a bom ljubečega moža/ženo, ki bo ostal/a doma in skrbel/a za otroke.	8	17,4	4	8,3	12	12,8
Ostajal/a bom doma in skrbel/a za družino.	2	4,3	0	0	2	1,4
Želim biti lepo oblečen/a, imeti veliko oblačil in biti lep/a, da me bodo vsi občudovali.	6	13	18	37,5	24	25,5
Želim pogumnega moža/ženo, ki me bo varoval/a in se boril/a zame.	4	8,7	36	75,0	40	42,6
Želim rešiti svet pred hudobnimi ljudmi.	36	78,3	20	41,7	36	38,3

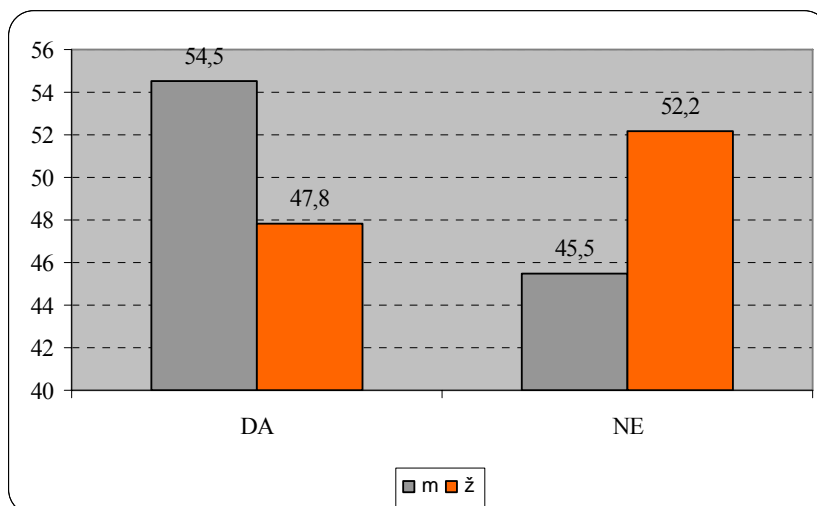
Največ dijakov, 42,6%, se je strinjalo z navedbo, da so kot otrok sanjarili, da bodo imeli pogumnega partnerja, ki jih bo varoval in se boril zanje. S to trditvijo se je strinjalo 75% dijakinj in le 8,7% dijakov. 38,3% dijakov se je strinjalo, da so sanjarili, da bodo rešili svet pred hudobnimi ljudmi. O tem je sanjarilo 78,35% dijakov ter 41,7% dijakinj.

9. Graf 4: Si kot otrok enačil ženske in moške vloge z vlogami, kot so prikazane v pravljicah? (odstotek odgovorov, po spolu)

Več anketirancev (skupaj 58,7%) je odgovorilo, da že kot otroci niso enačili družbenih vlog moških in ženskih likov v pravljicah s tistimi v vsakdanjem življenju. 41,3 % vprašanih pa je realne družbene vloge dojemalo v skladu s pravljničnimi. Pri tem razlik med dijaki in dijakinjami skoraj ni.

10. Graf 5: Ali se ti zdi delitev spolnih vlog v pravljicah pravilna? (odstotek odgovorov, po spolu)

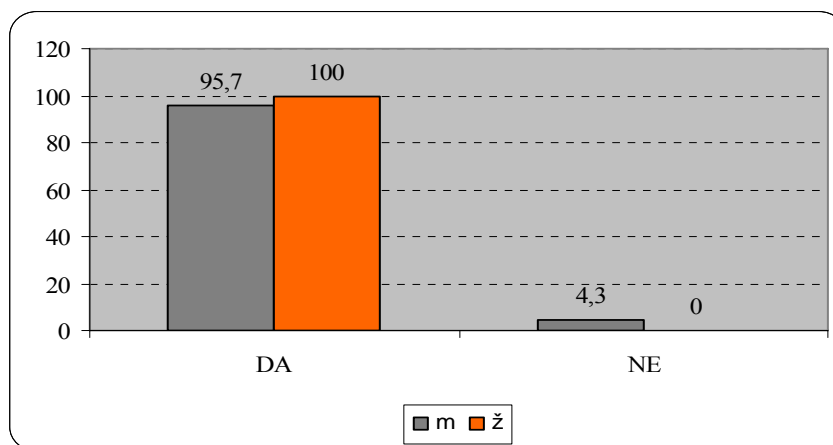
Delitev spolnih vlog v pravljicah se je zdelo pravilna več dijakom kot dijakinjam, več dijakinj kot dijakov pa meni, da ta delitev ni ustrezna. Kljub temu pa ni velikih razlik glede strinjanja, saj se strinja 54,5% dijakov in 47,8% dijakinj.

11. Tabela 7: Trditve, ki se ti zdijo dijakom najpomembnejše za razumevanje pravljic in njihovega pomena

	moški		ženske		vsi	
	št.	%	št.	%	št.	%
Pavljice so vplivale name.	28	60,9	36	75,0	64	68,1
Starši in vzgojitelji namerno izberejo določene pravljice.	30	32,6	34	31,3	64	68,1
Pravljice so odraz družbe in kulture, v kateri nastanejo.	32	69,6	26	54,2	58,	61,7
Pravljice so krute.	0	0,0	4	0,0	4	4,3
Pravljice so nepomembne za otroke.	0	0,0	2,	0,0	2	2,1
Ženske so v pravljicah pasivne.	8	17,4	12	25,0	20	21,3
Pravljice bolj poudarjajo lepoto kot marljivost.	24	52,2	26	54,2	50	53,2

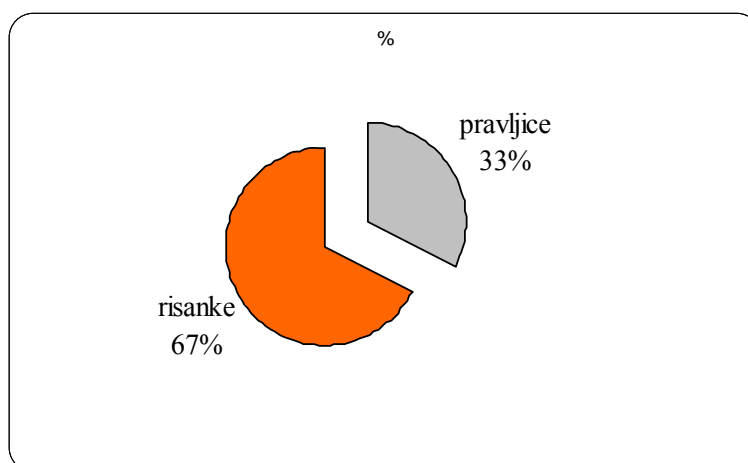
Največ dijakov, 68%, se strinja s trditvami, da so pravljice vplivale na njih in da starši in vzgojitelji namerno izberejo določene pravljivce ter da so pravljice odraz kulture; 53.2% se jih strinja, da pravljice bolj poudarjajo lepoto kot marljivost, pri čemer ni večjih odstopanj med spoloma. Le štirje dijaki so menili, da so pravljice krute in le dva, da so nepomembne za otroke. O pasivnosti žensk v pravljicah se je strinjalo več deklet kot fantov.

12. Graf 6: Nameravaš kot bodoči starš prebirati pravljice otrokom? (odstotek odgovorov, po spolu)

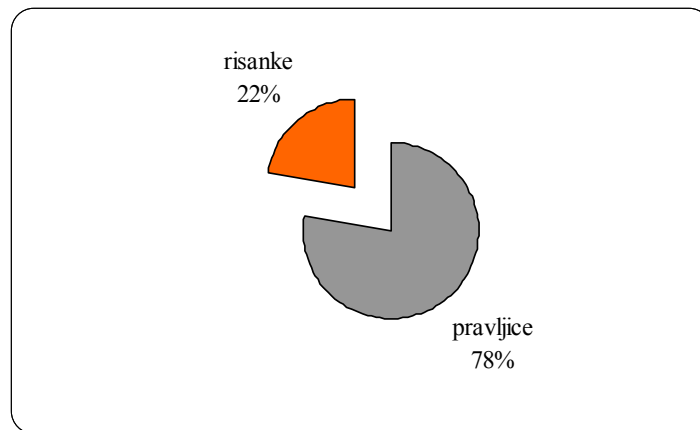
Večina vprašanih, to je 95,6% od 90 tistih, ki so odgovorili, namerava prebirati pravljice otrokom, ko bodo odrasli. Vsa vprašana dekleta so odgovorila pritrdilno, medtem ko štirje fantje ne načrtujejo prebirati pravljic otrokom..

13.a Graf 7: Si kot otrok imel raje pravljice ali risanke? (odstotek odgovorov, po spolu)

Več dijakov (67%) je imelo raje risanke kot pravlјice (33%). Pri tem so opazne razlike med spoloma. Pravlјice je imelo raje kot risanke 18 deklet, to je 37,5% deklet, pri fantih pa je takih 12 oziroma 27,3%.

13.b Graf 8: So po tvojem mnenju za otrokov razvoj pomembnejše pravlјice ali risanke? (odstotek odgovorov, po spolu)

Nasprotno od prejšnjega vprašanja pa več anketiranih (78%) meni, da so pravlјice pomembnejše za otrokov razvoj. S tem se dijakinje strinjajo močnejše (83,3%) kot dijaki (71,4%).

2.4 Analiza pridobljenih podatkov in ovrednotenje zastavljenih hipotez

Tekom raziskovanja se je potrdila prva hipoteza, torej da so moški prikazani kot nosilci družbene moči v smislu ekonomskega vidika, ženske pa zaznamuje vloga gospodinje. To velja za pravljice, katerih zgodba je umeščena v urbano okolje. V tem okolju, gledano skozi tradicionalno perspektivo imajo le moški dostop do poklicnega opravljanja dela. Tako se zaradi tega smatrajo za glavne oskrbovalce družine in na ta način močnejše uveljavljajo svojo voljo. Kot se je izkazalo pri pogovoru z otroki, zlasti punčke, ki imajo pravljice raje kot fantki in se bolj podrejajo njihovem vplivu (da si dekleta bolj želijo biti podobne pravljичnim likom je pokazala tudi anketa med dijaki), dojemajo vlogo ženske kot matere, vzgojiteljice in gospodinje. Tudi ljubezensko razmerje med moškim in žensko si predstavljajo v skladu s pravljичnim opisom. Fantje, ki pa jim klasične pravljice niso všeč, imajo očitno bolj realna pričakovanja od obeh spolov, saj so za razliko od sovrstnic mnenja, da mora tudi mati hoditi v službo in da more tudi oče skrbeti za otroke, kuhati in likati.

Popolnoma se je potrdil drugi del prve hipoteze o dominantnih karakteristikah posameznih spolov. Moški so označeni kot pogumni, njihova vloga pa je, da se fizično borijo za žensko, kar je v pravljicah prikazano s številnimi tekmovanji, ki jih prirejajo princeskine očetje ter s preizkušnjami, s katerimi dokažejo, da so vredni nevestine ljubezni. To hkrati potrjuje Gilmorevo tezo o moškemu kot oplojevalcu, ki mora tekmovati za žensko naklonjenost. Nasprotno je vloga žensk ta, da so lepe in urejene, kar je v pravljicah prikazano kot pogoj za silno ljubezen, saj se moški zaljubi v trenutku, ko žensko samo zagleda. "V pravljicah lahko torej razberemo skrita sporočila, da je lep videz pomemben, celo pomembnejši od človekove notranjosti, in da lahko lepota ženskam odpira vrata v srečno in razkošno življenje." (Cesar 2008)

S pomembnostjo lepote so se strinjali tudi otroci, ki so bili mnenja, da ženska enostavno mora biti lepa, to pa naj bi veljalo tudi za prince. Lepoto avtomatsko enačijo tudi z dobroto. Na tem mestu delujejo Bettelheimove teorije o identifikaciji, saj se zaradi polarizacije v otrokovi duševnosti le-ti lažje poistovetijo z atraktivnimi, lepimi liki. Ker so ti večinoma predstavljeni kot moralno dobri, otrok tudi sam teži k dobremu. Tako pomena lepote le ne gre povsem kritizirati, čeprav je res, da lahko otrokom, predvsem dekletom, vzbuja prepričanje, da so lepi ljudje boljši, bolj zaželjeni, kar lahko v njih sproža številna vprašanja in tudi frustracije.

Moške in ženske like v pravljicah na ta način dojemajo tudi dijaki, ki so kot pridevnike, ki najbolj opisujejo ženske, navedli 'lepa, prijazna in hudobna', za moškega pa

'pogumen in močan', razlika pa je bila pri tretjemu pridevniku. Fantje vidijo moške še kot pametne, ženske pa kot bogate. Pri fantih to izvira iz pozitivnih identifikacij, saj svoj spol vidijo pozitivno, ženske pa jih vidijo na način, kot so predstavljeni v odnosu do ženskega spola (v smislu zagotavljanja ekonomske varnosti). V pravljicah je namreč poudarjeno, da se je princeska bogato poročila in nato živela razkošno življenje, kar v deklicah zagotovo pusti vtis, kar je pokazal tudi pogovor s petletnicami, ki so bile celo mnenja, da se princeska ne bi zaljubila v princa, če ta ne bi bil bogat.

Analiza pravljic iz dvanajstih različnih družb je ovrgla drugo hipotezo, ki predpostavlja, da je v pravljicah mojega kulturnega okolja manjša stopnja hierarhije med spoloma. Pravzaprav se je hipoteza izkazala za nekoliko etnocentrično, saj sem zlasti za arabski svet pričakovala veliko stopnjo podrejenosti ženske. Izkazalo se je, da relacijo moški-ženska determinira predvsem oblika družbene ureditve. Tako v plemenskih skupnostih ter v življenju na vaseh, kjer morajo posamezniki sami pridelovati hrano, ni opazne bistvene podrejenosti katerega od spolov, saj sta moški in ženska soodvisna in je delo obeh izredno pomembno za preživetje.

Vsak pa opravlja opravila, ki so v skladu z njegovo fizično sposobnostjo, o čemer govori tudi George Peter Murdock. Pravljice potrjujejo njegovo teorijo, saj tudi v njih moški opravljajo težja fizična dela (drvarjenje, rudarstvo, gradnja hiš, lov ...), medtem ko ženske poleg rojevanja opravljajo lažje fizične naloge, kot so nabiranje sadežev, priprava hrane, šivanje in podobno. Hkrati pa se pravljice ujemajo tudi z Oakleyjino teorijo, ki govori o tem, da se vedenjski vzorci obeh spolov prilagajajo družbenemu okolju. Oakleyeva opaza, da v nekaterih kulturah tudi ženske drvarijo, kar se vidi tudi v nekaterih pravljicah, npr. v amurskih, kjer tudi ženske poprimejo za sekuro ali kopje. Še vedno pa ostaja vloga lovca primarno moška; k njej se zatečejo ženske v sili razmer, ko so odvisne same od sebe. Prav tako tudi avstralske pravljice, kjer je ženska tista, ki pripravi partnerja do spolnega odnosa, sovpadajo z Oakleyino kritiko sociobiologije. Le-ta smatra ženske za plahe in moške za agresivne; Oakleyeva pri tem opozarja, da to še zdaleč ne drži - "Med Trobriandci, ... ženske pogosto prevzemajo pobudo v spolnih odnosih." (Haralambos in Holborn 1999, 594) Iz tega sledi, da se različne sociološke teorije v pravljicah, prav tako pa tudi v realnem življenju, dopolnjujejo, vendar nobeno ni povsem absolutno, saj so obravnavane zadeve precej kompleksne in je nemogoče povsem posploševati stvari.

V pravljicah, kjer dogajalni prostor zavzema mesto (ali trg), je opazna večja stopnja podrejenosti ženske, saj le moški opravljajo poklice, ženske pa gospodinji. Kot pasivna je

ženska predstavljena zlasti v kraljevskem načinu življenja, kjer se prepusti princu, ki kasneje kot kralj vlada deželi. Ker imajo zlasti dekleta raje pravljice, v katerih se pojavljajo princeske (ugotovitev iz skupinskega intervjuja), tudi same sebe v prihodnosti vidijo v pasivnem položaju, kjer jih bo obvaroval partner. To je dokazala tako anketa med dijaki, kjer si je kar 75% deklet želelo moža, ki jih bo varoval ter skrbel zanje, kot so tudi povedale petletnice, ki se jim zdi izredno pomembno, da princ ščiti princesko.

S skupinskim intervjujem se je potrdila zlasti tretja hipoteza, čeprav v primeru fantkov velja bolj za risanke kot za pravljice. Le-ti se želijo bojevati ter reševati svet pred nevarnostmi (o tem so kot otroci sanjarili tudi anketiranci moškega spola, medtem ko je bil odstotek takih deklet približno dvakrat manjši), kot to počnejo Batman, Superman in podobni. Dekleta na prvo mesto postavljajo lepoto. Bolj kot pravljичnim junakinjam si trenutno želijo biti podobne 'Winxicam', potrošniško redefiniranim vilam iz risane serije Klub Winx. Pri obeh spolih se je ta želja izrazila tudi pri maškarah, saj so se fantki v večini našemili v Supermane, deklice pa v 'Winxice'.

Na tem mestu je potrebno opozoriti na vse večjo vlogo medijev, ki promovirajo risanke. "Množični mediji s kamerami, magnetofoni in mikrofoni, fotografskimi aparati in računalniki razdrobljene delce sicer kaotičnega sveta sestavljajo v celoto – v prostor za nas." (Košir in Ranfl 1996, 23) S tem je izpolnjen ravno občutek celote, ki je glavna tendenca vsakega individuuma od rojstva naprej (Lacanova psihoanaliza), zaradi česar te vsebine podzavestno sprejmemo in smo bolj dovzetni za njihov vpliv. "Silvan Furlan pravi, da film ponuja užitek v voajerskem pogledu, ki si ga lahko varno privoščimo v temni kinodvorani ali v intimi dnevne sobe. Ko gledamo film, smo vsi po malem fetišisti, saj vizualni mediji gradijo na lepoti objekta, fotogeniji, in na ta način objekt spremenijo v nekaj samozadostnega." (Dannenberg 2004, 157)

Otroci, izpostavljeni tem vplivom, imajo tako risanke raje kot pravljice. Poleg tega potrošniška komercializacija in manipuliranje otroke prepričata še s številnimi izdelki z motivi iz priljubljenih risank (punčke že pol leta pred vstopom v šolo razmišljajo o torbah z 'Winxicami'). Vendar pa se tu poraja vprašanje o posredovanju pravih vrednot otroku – bodo dekleta, ki so si ogledujejo seksipilne in razgaljene 'Winxice', v seriji zmožne prepoznati idejo, da dobro zmaga nad zlim, ali se bodo bolj osredotočile na zunanji videz junakinj? Glede na pogovor z njimi sklepam, da tisto drugo. Nobena deklica ni namreč omenjala, da vile premagajo zle čarovnice; vse so govorile le o tem, kako so junakinje oblečene. Tu pa je

razlika v primerjavi s pravljico, ki otroku omogoča lastne predstave in slike junakom in ker ni manipuliranja z vizualizacijo, lahko toliko bolj v ospredje pride idejno ozadje zgodbe.

S tem se strinja tudi vzgojitelj v vrtcu, ki ravno iz tega razloga spodbuja klasične pravljice v vrtcih, kar tudi predvideva kurikulum. Čeprav otrokom ne omejujejo njihovih lastnih zanimanj, jim s prebiranjem pravljič pokažejo, da obstajajo še druge prav tako zanimive instance, ki v otroku odpirajo domišljjski svet. Razlike med pravljicami in risankami se zavedajo tudi dijaki. Čeprav sta dve tretjini od vprašanih v otroštvu raje imeli risanke, jih je kar 78% mnenja, da so za otrokov razvoj pomembnejše pravljice.

S skupinskim intervjujem se je potrdila tudi četrta hipoteza, torej da se od žensk pričakuje predvsem vloga matere, od moških pa poklicno opravljanje dela. Tu se prepletata vpliva pravljič in družinskega okolja, saj je pri deklicah kot bolj izpostavljenim pravljicam prevladovalo polarizirano mnenje, fantki pa so že bili bolj nagnjeni k realnim vlogam in so mi pripovedovali o različnih vlogah staršev, ki izvirajo iz njihovega doma, kot na primer o očetu, ki bratcu in sestrici kuha, lika in pripoveduje pravljice. Iz tega sledi, da se agensi socializacije in otrokove percepcije medsebojno prepletajo in da ne moremo trditi, da le en dejavnik absolutno vpliva na otrokov razvoj.

Peta hipoteza se je izkazala za delno pravilno. 66 anketirancev (70,2%) se je strinjalo, da je v nadrejenem položaju v pravljicah predstavljen moški. Pri tem so se pojavile razlike med spoloma, saj se je za podrejenost žensk zavzemalo več dijakinj, moške like pa je kot podrejene dojemalo več dijakov, kar kaže, da vsak goji neke vrste sočutje do svojega spola, s katerim se lažje identificira in da so odnosi v pravljicah prikazni tako, da si jih vsak interpretira malo drugače.

3. ZAKLJUČEK

Pravljice so pomemben dejavnik v dobi otrokovega razvoja, saj mu preko neminljive tematike sporočajo in posredujejo temeljne vrednote, ki jih otrok interiorizira zlasti v obdobju primarne socializacije. V raziskovalni nalogi sem se osredotočila na poudarjene moške in ženske družbene vloge ter kako jih dojemajo otroci.

Z analizo omenjene literarne vrste sem ugotovila, da se v pravljicah močno odraža kulturno okolje, kateremu pripadajo. Čeprav sem kot ženska videla nekatere stvari morda nekoliko subjektivno, sem ugotovila, da je delitev vlog med spoloma odvisna od oblike ureditve, ki ji neka družba pripada, kar se pozna tudi v hierarhiji odnosov, ki pa ima še vedno pri vsaki kulturi svoje posebnosti. Pred opravljanjem analize sem pričakovala, da bodo ženske na splošno precej bolj podrejene (kar se je izkazalo za dokaj napačno), in z anketo sem ugotovila, da imajo tudi dijaki v večjem odstotku takšno mnenje. Vprašljivo je le, koliko so rezultati ankete zanesljivi, saj se vsi dijaki ne spominjajo pravljic in svojega načina razmišljanja iz otroštva enako natančno.

Skupinski intervju s petletniki je pokazal, da so otroci vedno bolj izpostavljeni risanim filmom, ki so po mojem mnenju preveč agresivni, poleg tega pa spodbujajo potrošniško kulturo, saj nekritične otroke hitro prepričajo s številnimi izdelki. Za nadaljnje raziskovanje predlagam preučiti vpliv risank na otroke ter analizirati, kako so moški in ženski liki predstavljeni v aktualnih risanih serijah, kot so na primer Winx klub in Batman. Presenetilo me je, da imajo fantki (ki so manj izpostavljeni vplivu pravljic) precej realnejša pričakovanja v zvezi s spolnimi vlogami, ki dandanes niso več strogo ločene.

Med prebiranjem pravljic sem zaznala tudi negativno stigmatizacijo črncev (zlasti v arabskih in čilskih pravljicah), zato bi bilo dobro preučiti, kako lahko pravljice vplivajo na diskriminacijo med otroki. Poleg tega bi bilo zanimivo analizirati tudi pravljice iz nacističnega obdobja, kjer je Hitler namerno preoblikoval Grimmove pravljice in v njih kot najzlobnejše predstavil Jude, kar je že med najmlajšimi povzročilo segregacijo.

Kljub temu da sem med branjem pravljic uživala, sem do njih vzpostavila nekakšno objektivno distanco, zaradi česar so izgubile del svojega čara. Vseeno pa se zdaj toliko bolj zavedam njihovega pomena, saj vedo več, kot mislijo, da vedo. Prav zato so pravljice tudi pravljice – izmišljene, čarobne, a hkrati 'globoko izkušene' in resnične. In večno mlade.

4. Viri in literatura:

Barle-Lakota A., Počkar M., Novak-Fajfar B., Popit T., Pluško A.. 2005. *Uvod v sociologijo*, Učbenik za sociologijo v gimnazijskem izobraževanju. Ljubljana: DZS.

Barle-Lakota A., Počkar M., Novak-Fajfar B., Popit T., Pluško A., Rener T., Antić M. G., Ratkai-Ilič M.. 2006. *Sociologija*, Učbenik za 280-urni predmet sociologije v 4. letniku gimnazijskega izobraževanja. Ljubljana: DZS.

Bettelheim, Bruno. 1999. *Rabe čudežnega, O pomenu pravljic*. Ljubljana: Studia humanitatis.

Cesar, Polona. 2008. *Pravljice – o lepoti*. Šport mladih, Revija za šport otrok in mladine, 16, št. 140, str. 37.

Dannenberg, Ana Gruden. 2004. *Medijske podobe, Kalejdoskop stila in mode*. Ljubljana: Umco d. d.

Goljevšček, Alenka. 1991. *Pravljice, kaj ste?*. Ljubljana: Mladinska knjiga, Zbirka Kultura.

Haralambos, Michael in Martin Holborn. 1999. *Sociologija, Teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.

Horvat, Ksenija Vidmar. 2004. *Uvod v sociologijo kulture*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za sociologijo.

Košir, Manca in Rajko Ranfl. 1996. *Vzgoja za medije*. Ljubljana: DZS.

Propp, Vladimir J. 2005. *Morfologija pravljice*. Ljubljana: Studia humanitatis.

Uther, Hans Jörg. 2001. *Fairy Tales as a Forerunner of European Children's Literature: CrossBorder Fairy Tale Materials and Fairy Tale Motifs*. Dostopno prek: Central and Eastern European Online Library.

Chippewa. 2007. Dostopno prek: <http://www.native-languages.org/chippewa.htm> (10. marec 2009).

Heidi Anne Heiner, SurLaLune Fairy Tales. 2007. *Fairy Tale Quotations*. Dostopno prek: <http://www.surlalunefairytales.com/introduction/quotes.html> (27. november 2008).

Iroquois. 2007. Dostopno prek: <http://www.native-languages.org/iroquois.htm> (10. marec 2009).

Tv vsebine za Kanal A. 2009. Dostopno prek: <http://24ur.com/tv-vsebine/> (1. marec 2009)

U. S. Library of Congress. 1994. *Chile, Attitudes towards family and gender*. Dostopno prek: <http://countrystudies.us/chile/54.htm> (8. marec 2009).

Wabanaki. 2007. Dostopno prek: <http://www.native-languages.org/wabanaki.htm> (10. marec 2009).

Wikipedia: *Inuit*. 2009. Citirano iz: Leenaars, Antoon A., Michael J. Kral, Ronald J. Dyck. 1998, 195. *Suicide in Canada*. Toronto: University of Toronto Press. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Inuit#Suicide.2C_murder.2C_and_death (9. marec 2009).

Wikipedia: *Fairy tale*. 2008. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Fairy_tale (12. december 2008).

Winx klub. 2 Dostopno prek: <http://www.winxklub.si/> (1. marec 2009).

Kanal A. 2009. *Winx klub*. Winx Club, sinhronizirana risana serija. 1. marec 2009.

Slika 1: *Klub Winx*. Photobucket. Winx fan. 2009. Dostopno prek: <http://th24.photobucket.com/albums/c6/winxfan1432/winx.jpg> (1. marec 2009).

Viri za analizo pravljic:

Afriške pripovedke. Prevod: Toman, Ana Marija. 2006. Ljubljana: OKA OTROŠKA KNJIGA.

Ameriške pripovedke. Prevod: Brate, Dejan. 2006. Ljubljana: OKA OTROŠKA KNJIGA.

Azijske pripovedke. Prevod: Toman, Ana Marija. 2006. Ljubljana: OKA OTROŠKA KNJIGA.

Bain, R. Nisbet. 1978. *Lepotica Roža in druge turške pravljice*. Ljubljana: zbirka Zlata ptica, Mladinska knjiga.

Čilske pravljice. Prevod: Dolenc, Jože. 1976. Ljubljana: zbirka Zlata prica, Mladinska knjiga.

Evetts-Secker Josephine. 1999. *Pripovedke o materah in hčerah*. Tržič: Založba Učila.

Evetts-Secker Josephine. 1999. *Pripovedke o materah in sinovih*. Tržič: Založba Učila.

Evetts-Secker Josephine. 1999. *Pripovedke o očetih in sinovih*. Tržič: Založba Učila.

Grimm, Jacob in Wilhelm. 1999. *Pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Inuitske pripovedke. Prevod: Brate, Dejan. 2006. Ljubljana: OKA OTROŠKA KNJIGA.

Kitajske pravljice, Druga knjiga. Zbral in prevedel: Dolenc, Jože. 1984. Ljubljana: zbirka Zlata ptica, Mladinska knjiga.

Nagiškin, Dmitrij D. 1991. *Amurske pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Pripovedke iz Tisoč in ene noči. Priredil: Groll, Gunter. 1994. Trst: Založba Devin.

Shah, Amina. 2004. *Afganistanske pripovedke*. Ljubljana: zbirka Pripovedke sveta, Zavod za ustvarjalnost HYMNOS.

Sucbl, Jan. 1994. *Pravljice iz igluja*, Eskimske ljudske pripovedke. Ljubljana: Založba mladinska knjiga.

V sanjskem času, Bajanja in verovanja avstralskih rjavih ljudstev. Zbral in prevedel: Ogrizek, Dušan. 1978. Ljubljana: zbirka Zlata ptica, Mladinska knjiga.

Vietnamske pravljice. Prevod: Jerman, Zdenka. 1969. Ljubljana: zbirka Zlata ptica, Mladinska knjiga.

Priloga 1: Anketa za dijake

Lep pozdrav!

Sem Tamara Juričič iz 4. a in pripravljam raziskovalno nalogo iz sociologije z naslovom Analiza družbene vloge moških in ženskih likov v pravljicah. Kot sestavni del naloge mora biti vključena tudi anketa, zato te lepo prosim, da anketo resno (!) izpolniš.

1. Obkroži spol: M Ž

2. Se spominjaš pravljic iz otroštva? DA NE

3. Napiši 5 tvojih najljubših pravljic:

4. Napiši 3 pridevnike, ki po tvojem mnenju najbolje opisujejo ženske like v pravljicah:

5. Napiši 3 pridevnike, ki po tvojem mnenju najbolje opisujejo moške like v pravljicah:

6. Kateri od spolov se ti zdi v pravljicah prikazan v nadrejenem položaju? _____

7. Si kdaj želel/a biti podobna kateremu liku iz pravljice? DA NE

8. Obkroži, kaj si kot otrok sanjaril/a (tudi če je teh sanjarij že konec!) – možnih več odgovorov?

- Imel/a bom ljubečega moža/ženo, ki bo hodil/a v službo.
- Imel/a bom ljubečega moža/ženo, ki bo ostal/a doma in skrbel/a za otroke.
- Ostajal/a bom doma in skrbel/a za družino.
- Želim biti lepo oblečen/a, imeti veliko oblačil in biti lep/a, da me bodo vsi občudovali.
- Želim pogumnega moža/ženo, ki me bo varoval/a in se boril/a zame.
- Želim rešiti svet pred hudobnimi ljudmi.
- Drugo: _____

9. Si kot otrok enačil ženske in moške vloge z vlogami, kot so prikazane v pravljicah?

DA NE

10. Ali se ti zdi delitev spolnih vlog v pravljicah pravilna? DA NE

11. Obkroži 3 trditve, ki se ti zdijo najpomembnejše za razumevanje pravljic in njihovega pomena:

- Pravljice so vplivale name.
- Starši in vzgojitelji namerno izberejo določene pravljice.
- Pravljice so odraz družbe in kulture, v kateri nastanejo.
- Pravljice so krute.

- Pravlјice so nepomembne za otroke.
- Źenske so v pravljicah pasivne.
- Pravlјice bolj poudarjajo lepoto kot marljivost.

12. Nameravaš kot bodoči starš prebirati pravljice otrokom? DA NE

13. Obkroži!

a) Kaj si kot otrok imel raje? Pravlјice Risanke

b) Kaj je po tvojem mnenju pomembnejše za otrokov razvoj? Pravlјice Risanke

Hvala za sodelovanje in pomoč ☺